

Beteckning: _____

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Vilket språk stimuleras mest hos tvåspråkiga åländska barn?

En enkätstudie om språkstimulering och språkval hemma och i skolan

*Caroline Eriksson
December 2009*

Examensarbete B-nivå 15 hp
Svenska

**Läroprogrammet
Handledare Shidrokh Namei**

Examensarbete 15 hp inom Vetenskapligt förhållningssätt med examensarbete i svenska, 30 hp.

Vilket språk stimuleras mest hos tvåspråkiga åländska barn?

En enkätstudie om språkstimulering och språkval hemma och i skolan

Caroline Eriksson

Sammanfattning (abstract)

Syftet med denna studie var att undersöka språkstimulering i hemmet och i skolan för att se om det fanns någon obalans. Materialet som användes i studien för att belysa undersökningsfrågan bestod av enkäter. Studiens informanter bestod av föräldrar i tvåspråkiga familjer med elever i årskurs ett och barnens lärare. Resultatet visade att svenska är det språk som används mest både hemma och i skolan. Vidare visade resultat att språkstimulering på finska inte förekom alls i skolan.

Nyckelord

Språkstimulering, språkval, tvåspråkighet, språkutveckling

Förord

Jag vill tacka berörda föräldrar, lärare och rektorer för att Ni gett mig möjlighet att genomföra min studie. Tack även till fil dr Shidrokh Namei för all handledning och hjälp under uppsatsskrivningens gång.

Caroline Eriksson
07.12.2009

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING (ABSTRACT)	2
FÖRORD	3
INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
TABELLER OCH FIGURER	6
Tabeller	6
Figurer	6
KAPITEL 1 INLEDNING	7
Studiens syfte och frågeställningar	8
Uppsatsens disposition	8
KAPITEL 2 SPRÅKBEHÄRSKNING OCH TVÅSPRÅKIGHET	10
Språkbehärskning och den kommunikativa kompetensen.....	10
Bas och utbyggnad	11
Vad är tvåspråkighet?	13
Hur hänger kunskaper i första- och andraspråket ihop?	14
Fördelar och nackdelar med tvåspråkighet	15
Faktorer som påverkar språkutvecklingen.....	15
Faktorer på samhällsnivå	15
Faktorer på individnivå	16
Vibergs modell.....	17
Den åländska läroplanen.....	18
Finskundervisningens organisation på Åland	18
KAPITEL 3 METOD	19
Informanter	19
Urval	19
Studiens testinstrument.....	20
Föräldraenkäten.....	20
Lärarenkäten	21
Genomförande av enkätundersökningen	21
Materialbearbetning.....	21
Tillförlitlighet	22
Generaliserbarhet	22
Validitet.....	22

Etiska aspekter	22
KAPITEL 4 RESULTAT.....	23
Vem talar vilket språk till vem och var?.....	23
Språkval i familjen	23
Språkval vid diskussioner med föräldrarna.....	24
Språkval vid diskussioner med lärarna	24
Språkval vid aktiviteter tillsammans med föräldrarna	25
Språkval vid aktiviteter tillsammans med lärarna.....	25
Språket som eleverna talar bäst.....	26
Språkstimulering.....	26
Läsvanor i hemmet.....	27
Läsvanor i skolan	27
Sånger och ramsor på respektive språk i skolan	28
Hemläxor och roliga timmen på respektive språk	28
Umgänge med vuxna och barn utanför hemmet	29
Sammanfattning av resultaten	29
KAPITEL 5 DISKUSSION	31
Vem talar vilket språk till vem och var?.....	31
Stimuleras finska lika mycket som svenska hos tvåspråkiga åländska barn i hemmet och i skolan?.....	32
Svårigheter med undersökningen	34
Starka och svaga punkter med undersökningen	34
Undersökningens betydelse	34
Vidare studier	34
REFERENSER	35
BILAGOR	36
Bilaga 1 Föräldraenkäten.....	36
Bilaga 2 Lärarenkäten.....	39

Tabeller och Figurer

Tabeller

Tabell 3.1: Föräldrarna

Tabell 3.2: Lärarna

Figurer

Figur 2.1: Den kommunikativa språkförmågan av Bachman & Palmer (Abrahamsson & Bergman, 2005:14)

Figur 2.2: Bas och utbyggnad (Viberg, 1993:64)

Figur 2.3: CUP-modellen för tvåspråkighet (Baker, 2006:169).

Figur 2.4: En schematisk modell av språkinläringen (Viberg, 1993:16)

Figur 4.1: Språkval i familjen

Figur 4.2: Språkval vid diskussioner i hemmet om händelserna i skolan

Figur 4.3: Språkval vid diskussioner i skolan om händelser i skolan

Figur 4.4: Språkval vid aktiviteter tillsammans med föräldrarna

Figur 4.5: Språkval vid aktiviteter tillsammans med lärarna

Figur 4.6: Språket som eleverna talar bäst

Figur 4.7: Läsvanor i hemmet

Figur 4.8: Läsvanor i skolan

Figur 4.9: Sånger och ramsor på svenska och finska i skolan

Figur 4.10: Hemläxor och roliga timmen på respektive språk

Figur 4.11: Umgångesspråket med vuxna och barn utanför hemmet

Kapitel 1 Inledning

Det är inte någon lätt sak att uppfostra ett barn tvåspråkigt står det i Arnbergs bok *Så blir barn tvåspråkiga* (2004:22). Enspråkigt svensktalande barn har tillgång till sitt språk överallt i samhället medan de tvåspråkiga barnens huvudsakliga källa till det andraspråket blir föräldrarna (ibid., 2004:24). Föräldrarnas roll blir därför mycket viktig vid språkinläringen och för att hjälpa dem uppfostra tvåspråkiga barn behöver skolan agera även om föräldrarnas roll fortfarande är den viktigaste (ibid., 2004:155). Ju äldre barnet blir desto viktigare är det att motivera språkanvändningen och få barnet att inse sina egna intressen i att kunna flera språk (ibid., 2004:24). Arnberg (2004:48) menar också att tvåspråkiga barn har lättare att lära sig ytterligare språk och att de lär sig ett nytt språk snabbare än enspråkiga barn. Thomas & Collier (1997, i: Axelsson, 2004:518ff) har forskat kring andraspråk och tvåspråkighet. De konstaterar att tvåspråkiga elever som under sina första fem-sex skolår får chansen att utveckla tänkande och lärande på både sitt första- och andraspråk är de som kommer närmast i nivå med enspråkiga elever både språkligt och ämnesmässigt. Thomas & Collier hävdar också att bara ren språkundervisning inte är tillräckligt för att utveckla sitt andraspråk utan även ämneskunskap behövs där pedagogen ger eleverna uppgifter att arbeta med som passar deras ålders- och mognadsnivå.

Jag kommer från Åland, är född och uppvuxen där och min undersökning kommer att baseras på åländska barn. Åland är en ö som ligger mellan Sverige och Finland. Influenser kommer från båda håll, både språk och kulturmässigt. Åland är ett enspråkigt svenskt samhälle men där finns det en hel del elever som är tvåspråkiga. De flesta är finsk- och svenskspråkiga men även andra kombinationer blir allt vanligare. Allardt Ljunggren (2008:21) skriver i sin doktorsavhandling *Åland som språksamhälle – Språk och språkliga attityder på Åland ur ett ungdomsperspektiv* att det ur statistiska uppgifter har framkommit att 13 % av alla åländska barn bor i ett hushåll där åtminstone ena föräldern har ett annat förstaspråk än svenska. Den åländska skolan bedriver undervisning på svenska även om det inte enligt lag är förbjudet med finska som undervisningsspråk (Allardt Ljunggren, 2008:10f). De tvåspråkiga barnen får, precis som Arnberg (2004:24) hävdar sin svenska input i skolan och i samhället medan den finska inputen kommer från föräldrarna och hemmet. Dessa elever har inte heller en direkt koncentrerad del av Åland där många finskspråkiga familjer bor utan de bor ganska utspridda, även om man kan säga att koncentrationen är som störst inom Mariehamn (Allardt Ljunggren, 2008:142f).

Allardt Ljunggren (2008:20f) skriver om den senaste skrivelsen från allmänheten till Ålands landskapsstyrelse¹ (idag Ålands landskapsregering) angående hemspråksundervisning (idag modersmålsundervisning) och den kom år 2002. En grupp med 67 föräldrar till 112 två- och flerspråkiga barn önskar frivillig modersmålsundervisning i förskolan och grundskolan. Initiativtagarna menar att inte alla åländska barn har möjlighet att få undervisning på sitt andra förstaspråk². Att barn inte får undervisning på sitt andra förstaspråk strider mot FN:s

¹ Ålands landskapsregering (motsvarande Sveriges regering) har den verkställande makten i landskapet Åland.

² *Första språk* (alt. modersmål eller hemspråk) är det språk som lärs in först i hemmet. Tvåspråkiga barn kan lära sig två språk hemma och då få *två förstaspråk* (Hyltenstam & Tuomela, 1996:10). De kan lära sig båda språk från födseln eller ett språk först och sedan det andra. Detta kallas för *simultan tvåspråkighet* vilket innebär att båda språken lärs samtidigt från födseln, till skillnad från *successiv tvåspråkighet* som innebär att ett språk lärs först och etablerar sig, sedan lärs det andra in. Vid simultan tvåspråkighet lär sig barnen båda sina språk som modersmål precis som enspråkiga barn gör medan de som lärt sig successivt först lärde sig sitt modersmål och sedan sitt andraspråk (Håkansson, 2003:20).

barnkonvention³ som Ålands Landskapsstyrelse har antagit. UNESCO rekommenderar att barn åtminstone i början av sin skolgång ska få undervisning på ett språk som han/hon behärskar (Hyltenstam & Tuomela, 1996:31). Modersmålsundervisningen skulle kunna hjälpa föräldrar med annat språk än svenska som förstaspråk att stödja sina barns skolgång. Landskapsstyrelsen menar att det är svårt att avgöra i hur stor utsträckning dessa språk talas i hemmet, det behöver undersökas hävdar Landskapsstyrelsen. Skrivelsen om frivillig modersmålsundervisning fick avslag.

Jag har själv gått i skola med tvåspråkiga kamrater. Det som slog mig då var att de sällan i skolan kunde utnyttja sitt andra språk förutom svenska. Detta har väckt mitt intresse att undersöka hur barnens tvåspråkighet stimuleras både i hemmet och i skolan.

Studiens syfte och frågeställningar

Syftet med min undersökning är att ta reda på om det föreligger en obalans beträffande språkstimulering som åländska tvåspråkiga barn med svenska och finska som modersmål utsätts för både hemma och i skolan.

Mina frågeställningar är följande:

1. Vem talar vilket språk till vem och var?
2. Stimuleras finska lika mycket som svenska hos tvåspråkiga åländska barn i hemmet och i skolan?

Uppsatsens disposition

Denna uppsats består av fem kapitel:

Inledningskapitlet behandlar syfte och frågeställningar till den här uppsatsen.

Kapitel två tar först upp den kommunikativa kompetensen och språkbehärsningen. Sedan kommer definitioner och klargöranden kring begreppet tvåspråkighet samt forskning om hur kunskaper i första- och andraspråket hänger ihop. Fördelar och nackdelar med tvåspråkighet nämns innan faktorer som påverkar språkutvecklingen både på individ- och samhällsnivå tas upp samt en beskrivning av den åländska läroplanen kring tvåspråkighet och finskundervisningens organisation på Åland kommer.

Kapitel tre presenterar undersökningens informanter och hur de valdes. Jag redovisar studiens testinstrument, genomförandet och proceduren vid användandet av testinstrumenten. Efter det redovisas materialbearbetningen av enkäterna. Slutligen redovisas tillförlitligheten, generaliserbarhet, validitet och de etiska aspekterna.

I kapitel fyra redovisas resultaten av både föräldra- och lärarenkäten tillsammans. Uppdelningen är baserad på olika teman i enkäten. Först redovisas resultaten av enkätfrågor som handlar om informanternas språkval i olika situationer. Därefter presenteras resultaten av

³ De ansvariga för skrivelsen menar att Ålands landskapsregering strider mot artikel 2, 29 och 30 i FN:s barnkonvention (<http://www.unicef.se/assets/barnkonventionen.pdf>). Artikel 2 handlar om att respektera alla barns språk och etniska ursprung. Artikel 29 handlar om barns utbildning och artikel 30 handlar om att barn inte ska förvägras rätten att använda sitt språk även om det är ett minoritetsspråk.

enkätfrågor vad gäller språkstimuleringen i barnens hemmiljö och i skolan. I slutet av kapitlet sammanställs resultaten i en sammanfattning.

I Kapitel fem diskuteras undersökningsfrågorna i anslutning till de teorier och studier som presenterats i Kapitel 1 och 2. I slutet av kapitlet diskuteras även svårigheter med undersökningen, dess starka och svaga punkter samt betydelse. Slutligen presenteras några förslag för fortsatt forskning kring ämnet.

Alla referenser som har använts i denna studie återfinns i referenslistan.

Denna studie innehåller två bilagor:

Bilaga 1: Föräldraenkät

Bilaga 2: Lärarenkät

Kapitel 2 Språkbehärskning och tvåspråkighet

Kapitel två tar först upp den kommunikativa kompetensen och språkbehärsningen. Sedan kommer definitioner och klargöranden kring begreppet tvåspråkighet samt forskning om hur kunskaper i första- och andraspråket hänger ihop. Fördelar och nackdelar med tvåspråkighet nämns innan faktorer som påverkar språkutvecklingen både på individ- och samhällsnivå tas upp samt en beskrivning av den åländska läroplanen kring tvåspråkighet och finskundervisningens organisation på Åland kommer.

Språkbehärskning och den kommunikativa kompetensen

Begreppet språkbehärskning har definierats av många. Enligt Hammarberg (2004:36f) skiljer Chomsky mellan kompetens (*Competence*) och performans (*Performance*). Chomsky (1965, i: Hammarberg, 2004:36f) menar att begreppet kompetens refererar till den kunskap man har i språket, medan performans syftar till den faktiska användningen av språket i konkreta situationer. Hammarberg menar att ett sätt att definiera begreppet är som sociolingvister gör. Dessa sätter stort värde på språkets användning i konkreta situationer och menar att språkanvändning leder till språkets behärskning, variation och utveckling. En av dessa sociolingvister är Hymes som lanserade begreppet *kommunikativ kompetens* i början av 70-talet. Kommunikativ kompetens är en utveckling av Chomskys *Competence* och *Performance*. Enligt Hymes (1972, i: Hammarberg, 2004:36f) refererar begreppet kommunikativ kompetens till språklig kunskap och färdighet. Canale (1983, i: Hammarberg, 2004:37) har utvecklat betydelsen av begreppet kommunikativ kompetens för att passa andraspråkspedagogiken. I grammatisk teori och grammatikböcker förekommer vanligtvis språkstrukturer som är isolerade från verkliga kommunikativa situationer. Canale menar att fyra komponenter samverkar i begreppet kommunikativ kompetens. De är *grammatisk kompetens*, *sociolingvistisk kompetens*, *diskurskompetens* och *strategisk kompetens* (Hammarberg, 2004:36ff). Dessa beskrivs nedan i anslutning till Bachman och Palmers modell (1996, i: Abrahamsson & Bergman, 2005:14ff). Bachman & Palmer (ibid.) använder begreppet kommunikativ språkkompetens för att beskriva språkbehärsningen och dess komponenter vilket innebär att individen ska kunna kommunicera för eget behov och enligt samhällets kommunikativa regler och normer. De menar att den kommunikativa kompetensen består av flera delkomponenter (se Figur 2.1). I första hand behöver talare *organisatorisk kompetens* (kunskap om språksystemet) och sedan *pragmatisk kompetens* (kunskap om språkanvändningen).

Figur 2.1: Den kommunikativa språkförmågan av Bachman & Palmer (Abrahamsson & Bergman, 2005:14).

Organisatorisk kompetens innebär att vi förstår och kan skapa grammatiskt korrekta och meningsfulla texter som är sammanhängande. Det kan röra sig om både talade och skrivna texter. Organisatorisk kompetens består av formell språklig kompetens och textuell kompetens.

Formell språklig kompetens handlar om flera olika delar. Den fonologiska delen är kunskap om språkets ljud och uttal. Betoningar, språkmelodi och rytm ingår i den fonologiska kunskapen precis som kunskap om ords stavning som är nära besläktat med uttalet. Den lexikala kunskapen syftar till kunskap om ord och deras betydelse och den grammatiska kunskapen visar hur vi böjer orden rätt och placerar dem så ordföljden blir rätt i fraser, satser och meningar. **Textuell kompetens** är regler för hur språket ska ordnas i sammanhängande helheter i tal och skrift så att mottagaren förstår vad som menas (Abrahamsson & Bergman, 2005:15f).

Den **pragmatiska kompetensen** innefattar kunskap om språkanvändningen. Den behöver vi för att kunna kommunicera med andra genom tal och skrift på ett tillfredställande sätt. Den pragmatiska kompetensen består av funktionell kompetens och sociolingvistisk kompetens.

Funktionell kompetens innebär kunskap om hur vi språkligt uttrycker olika funktioner som att ge och ta emot information, uttrycka känslor, önskningsar eller etablera kontakter. Allt detta innefattar kunskap om språkanvändningen. **Sociolingvistisk kompetens** handlar om kunskapen att uttrycka sig på rätt sätt i olika sammanhang och situationer både informellt och formellt. Detta är beroende av t.ex. mottagarens status, yrke eller ålder. Samma innehåll uttrycks på olika sätt beroende på vem mottagaren är. Normerna kring samtal är kulturberoende och för att inte missförstå varandra behövs kunskaper i hur samtal inleds, när och hur man får avbryta den som talar och så vidare. Vid skrivna texter behöver innehållet och formen vara anpassad till mottagarens språkliga och kulturella referensramar. För att tolka andras språkliga struktur är sociolingvistisk kompetens viktig (Abrahamsson & Bergman, 2005:17)

Strategisk kompetens är en del i den kommunikativa språkförmågan som behövs när man skall välja det effektivaste sättet att uttrycka det man menar i en bestämd situation. Den samordnar de andra kompetenserna och gör det möjligt att utnyttja all kunskap för att få ett bra resultat. För att få fram budskapet i det man menar, måste ibland strategier användas som inte behärskas till fullo. Nybildningar av ord är vanligt precis som att överanvända redan inlärdade mönster och förenkla grammatiska strukturer. Strategierna blir på det sättet en viktig del av den kommunikativa kompetensen och bör ses som positivt (Abrahamsson & Bergman, 2005:18).

Bas och utbyggnad

Viberg (1993:63ff) beskriver den organisatoriska kompetensen bestående av två nivåer, nämligen bas och utbyggnad (se Figur 2.2). Enligt Viberg (1993:63) är basen: "... de delar av språkbehärsningen som barn med svenska som modersmål tillägnat sig redan innan de börjar skolan, medan *utbyggnaden* är ett sammanfattande namn på de delar av språkbehärsningen som i synnerhet tillägnas under skolåldern och i viss utsträckning även senare i livet".

Ett enspråkigt barn har uppnått en muntlig färdighet på denna nivå vid 6-7-årsåldern. Då kan barnet språkets ljudsystem, uttal, grundläggande grammatik och det morfologiska systemet (att böja orden rätt). Olika tempus kan användas och ordföljden blir korrekt. Med baskunskapen behövs också förmågan att kunna delta i samtal, så kallade samtalsstrukturer

och sätta samman delar i en berättelse för att mottagaren ska förstå: textstruktur. Med tiden utvecklas detta till färdigheter och kontroll, dvs. anpassning av samtalet eller texten beroende på situationen och större kunskap om olika genrer. Det kan ske genom textbindningen på olika sätt. Ett exempel kan vara vad för bindeord som används mellan satserna: och, men, sen, för att, vilken, som och så vidare. Innehåller det berättade varierad tempus eller hålls texten sammanhängande genom referentbindning som syftar tillbaka till något som nämndes tidigare ex. pojken – han, mamma – hon med mera är andra exempel (Abrahamsson & Bergman, 2005:15; Viberg 1993:63ff). Ordförrådet vid skolstart har uppskattats till ca 8000-10 000 ord för ett enspråkigt barn och speglar barnets uppväxtmiljö.

1 KUNSKAP		
Bas	Utbyggnad Individuellt växlande	
LUUDSYSTEMET	ALFABETET Sambandet uttal-stavning	STILREGISTER Förmågan att växla mellan uttalet för olika varianter av ett språk (t ex dialekt/standardspråk)
BAS- ORDFÖRRÅD	SPECIAL- ORDFÖRRÅD	Synonymer Kollokationer
GRAMMATIK 1 Morfologi 2 Syntax	TEXTUELLT STYRD ANVÄNDNING AV GRAMMATIKEN	Stilistiskt markerade alternativ i grammatiken
DISKURS	Anpassning av samtalet efter ett ökande antal situationer Kunskap om ett ökande antal olika genrer	
2 "FÄRDIGHETER"		
	Tal	Skrift
Förståelse:	Lyssna	Läsa
Produktion:	Tala	Skriva
3 KONTROLL		
Flyt, grad av automatisering, aktivt/passivt ordförråd, läshastighet ...		

Figur 2.2: Bas och utbyggnad (Viberg, 1993:64).

Under resten av livet utvecklas utbyggnaden av språket i takt med den kognitiva processen. Första delen av utbyggnadsprocessen är att börja läsa och skriva. Sedan upptäcks samband mellan ljud och stavning. När läsningen kommer igång ökar ordförrådet och barnet kan nyansera sitt ordval efter situationen. Den textuella kompetensen eller diskurskompetensen behandlar regler för hur språket organiseras till helheter i tal och skrift så att mottagaren förstår. Ordförrådet ökar uppskattningsvis med 3000 nya ord per år där skolan lär ut en del och resten lärs in via skönlitteratur och på fritiden. Den grammatiska medvetenheten ökar och användningen av olika tempus och pronomen ger smidigare textbindningar och klarare syftningar. Diskurskompetensen utvecklas mot större medvetenhet och variation i språket i och med utbyggnaden. Eleverna lär sig behärska olika texttyper och genrer samt anpassa språket till dess mottagare både muntligt och skriftligt. Viberg väver in diskurskompetens till viss del i det som i Bachman & Palmers modell ingår i den pragmatiska kompetensen (Viberg, 1993:62ff; Abrahamsson & Bergman, 2005:16).

Vad är tvåspråkighet?

Tvåspråkighet är vanligare ute i världen än enspråkighet. I många samhällen ses det naturligt att man talar flera språk. När flera språk används inom samma land måste befolkningen i princip kunna tala flera språk för att kunna kommunicera. I ett sådant fall skulle enspråkiga människor bli väldigt begränsade (Håkansson, 2003:9f). I Nationalencyklopedin (1995:526, bd 18) definieras tvåspråkighet ”användning eller behärskning av tvåspråk. Tvåspråkigheten kan gälla individer eller samhällen.”

Tvåspråkighet kan ses ur olika synvinklar. I stora drag kan dessa delas in i samhällsfenomen och individuellt fenomen. I Nationalencyklopedin (1995:526, bd 18) står det att samhällen kan vara officiellt tvåspråkiga genom sin lagstiftning. Finland kan karaktäriseras som tvåspråkigt genom landets lagstiftning, man har nämligen stiftat lagar om två officiella språk i landet, svenska och finska. Relativt sällan är landet officiellt tvåspråkigt även om det i de flesta länder talas mer än ett språk. De språk i landet som inte har officiell status kallas minoritetsspråk. Minoritetsmedlemmar använder ofta minoritetsspråket vid kommunikation inom familjen och majoritetsspråket i alla andra sammanhang.

Tvåspråkighet på individnivå brukar ofta i vardagliga situationer förknippas med en person som talar och använder båda sina språk lika bra som enspråkiga användare. Skulle man begränsa tvåspråkighet till dessa individer är det inte många som kan räknas som tvåspråkiga. Oftast har en person som behärskar två språk olika funktionella uppdelningar mellan språken, de används i olika sammanhang och en följd av det är att behärskningsnivån är olika (Hyltenstam & Stroud, 1991:46ff).

Skutnabb – Kangas (1981, i: Håkansson, 2003:15; Hyltenstam & Stroud, 1991:49) beskriver fyra kriterier för tvåspråkighet:

Ursprungskriteriet betyder att det språk man lär sig först är modersmålet och om två språk lärs in samtidigt är båda modersmål (simultan tvåspråkighet). Språken har lärts in av familjemedlemmar som är födda talare från början. Om två språk har använts parallellt för kommunikationens skull ända från början är man alltså tvåspråkig.

Kompetensskriteriet bygger på att det språk man kan bäst är ens modersmål och kan man två språk lika bra är man tvåspråkig. Graden av behärskning av det andraspråket kan vara från fullständigt till att klara ett muntligt, vardagligt samtal med brytning. Den som behärskar båda språk som en född eller båda språken lika bra är tvåspråkig liksom den som kan producera fullständiga och meningsfulla yttranden på det andra språket. Åtminstone behöver den tvåspråkige ha kännedom om det andraspråkets grammatiska struktur och ha kommit i kontakt med ett annat språk. Kompetensen i två språk är svårt att mäta och ofta används språken i olika situationer.

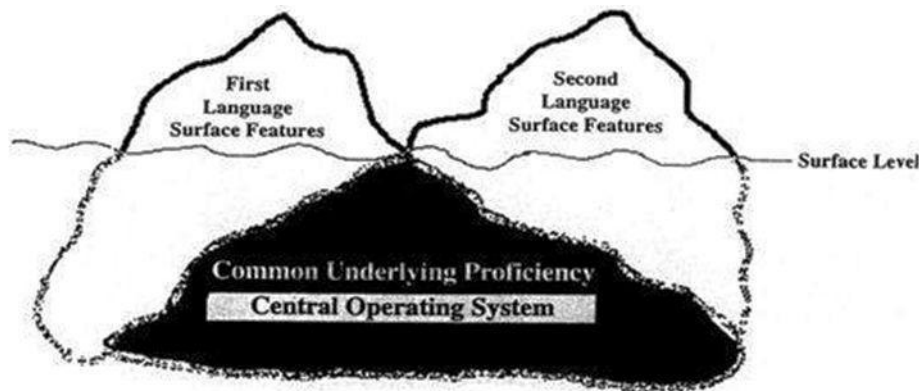
Funktionskriteriet går ut på att de språk som används mest är ens modersmål och om båda språk används i de flesta situationer kallas detta för funktionell tvåspråkighet. Individen klarar att använda sina respektive språk i de situationer som det krävs.

Attitydkriteriet bygger på att den som är tvåspråkig definierar sig själv som tvåspråkig eller att andra definierar personen som tvåspråkig.

Hur hänger kunskaper i första- och andraspråket ihop?

Barn bör ges möjlighet att utveckla tankar, kunskap och identitet. Om barnets förstaspråk är starkare än andraspråket är det bättre för barnet att få möjlighet att utvecklas både tankemässigt och kunskapsmässigt på det språk som behärskas bäst, eftersom det är på sitt starkaste språk man lär sig och förstår bäst. Men utvecklingen av ett andraspråk borde börja tidigt för att det språket ska kunna fungera som ett språk för tänkande och lärande i framtiden (Axelsson, 2004:505). Cummins (1984, 2000, i: Axelsson, 2004:505) menar att det tar fem år eller mer för andraspråksinlärare att språkligt komma ikapp enspråkiga i skolans läsåmnen. Att bara ta in ämneskunskaper på sitt andraspråk ställer stora krav på lärare och deras arbetsmetoder. De tvåspråkiga elever som lyckas bäst i ämnesundervisningen är enligt Lucas & Katz undersökning (1994, i: Axelsson, 2004:512) de elever som har fått chansen att diskutera centrala begrepp i undervisningen på sitt starkaste språk antingen med klasskamrater eller med föräldrar. Fortfarande måste de tvåspråkiga eleverna få sina språkutvecklingsbehov tillgodosedda exempelvis genom begreppsgenomgångar, förförståelseuppgifter och efterarbete (ibid.:512ff).

Cummins (1984, 2000, i: Baker, 2006:169f) har arbetat fram en modell som kallas The Iceberg Analogy (se Figur 2.3).

The Iceberg Analogy

Figur 2.3: CUP-modellen för tvåspråkighet (Baker, 2006:169).

Bilden föreställer ett isberg och syftar till att båda språk hos en tvåspråkig har samma grund. Under ytan finns den gemensamma språkbasen (Common Underlying Proficiency). CUP består av kunskaper om olika begrepp, encyklopediska kunskaper om världen, färdigheter och språkliga kunskaper som är lagrade i ett centralt system i tvåspråkigas hjärna. CUP-modellen går ut på att kunskaper i det ena språket hos den tvåspråkiga individen underlättar inläringen av dessa i det andra språket, likaså kan färdigheter (t.ex. läs- och skrivfärdigheter) i det ena språket överföras till det andra språket. Ovanför vattenytan delar sig berget i två toppar som motsvarar varsitt språk (Baker, 2006:169f). CUP-modellen har fått mycket positivt stöd i många studier, t.ex. i Thomas & Colliers (1997, i: Axelsson, 2004:518) studie. I denna studie ingick 42,317 tvåspråkiga elever från förskolan till år 12. Deltagarna var elever med olika modersmål med engelska som ett gemensamt andraspråk. Dessa elevers språk- och kunskapsutveckling följdes från 1982 till 1996. Studien visar att tänkande och lärande går långsammare om barnet endast får undervisning på sitt andraspråk och då kanske aldrig ens hinner ifatt de enspråkiga barnen. Men de tvåspråkiga barn som under de första sex skolåren (förskolan till år fem) haft möjlighet till utveckling på båda sina språk har stor chans att

komma ikapp de enspråkiga barnen både språkligt och ämnesmässigt i slutet av gymnasiet. Ju mer barnen utvecklar tänkande och lärande på förstaspråket desto snabbare går sedan utvecklingen på andraspråket (Axelsson, 2004:512f).

Thomas & Collier listar viktiga komponenter för att det tvåspråkiga barnet ska lyckas i skolan. *Formell undervisning på förstaspråket* är en viktig grund för barnet eftersom kunskaper från förstaspråket t.ex. läs- och skrivförmågan samt tankeprocesser förs över från förstaspråket till andraspråket. Ett starkt utvecklat förstaspråk genom formell undervisning är den viktigaste bakgrundsfaktorn. Andra viktiga komponenter är *kunskapsutveckling på både det första- och andraspråket* samt *formell undervisning i andraspråket*. Bara språkundervisning på andraspråket är inte tillräckligt och därför behöver eleverna språkligt anpassad ämnesundervisning också på sitt andraspråk. *En sociokulturellt stödjande miljö* där eleverna får arbeta på sin egen mognads- och åldersnivå med uppgifter på sitt andraspråk är också mycket viktigt. Läraren visar intresse och respekt för elevernas tidigare erfarenheter och ser dem som en tillgång. Läraren behöver också ha kunskap om andraspråksinläring för att hjälpa eleverna att utveckla språk och ämneskunskap (Axelsson, 2004:519f).

Fördelar och nackdelar med tvåspråkighet

Fördelarna för en individ att kunna flera språk är många. En flerspråkig användare kan delta i flera kulturer och tankevärldar. Det gynnar både individen och samhället som lägger ner stora ekonomiska resurser på att lära sig främmande språk och språkinläring. Forskning visar på de kognitiva fördelarna för tvåspråkiga nämligen *divergent tänkande*, *kognitiv flexibilitet* och *metaspråklig förmåga* (Hyltenstam & Stroud, 1991:49ff). Med divergent tänkande menas att den tvåspråkige kan se problemställningar ur flera synvinklar och på så sätt hitta fyndiga lösningar på problem. Kognitiv flexibilitet kan kopplas samman med divergent tänkande och syftar till ett rörligt intellekt. Metaspråklig förmåga syftar till förmågan att kunna ställa sig utanför språket och reflektera över dess struktur och funktion. Andra fördelar med tvåspråkiga användare är att de har en mer öppen och tolerant attityd mot andra språkgrupper (ibid.).

Vissa nackdelar med tvåspråkighet har nämnts. Till exempel en person som kan två eller flera språk kan få negativ inverkan på dennes känslomässiga och intellektuella utveckling. Dessa nackdelar har framkommit ur äldre forskning och vissa brister i forskningens upplägg behöver beaktas. Bland annat jämfördes tvåspråkiga barn från lägre socioekonomisk bakgrund med enspråkiga barn från ett högre socioekonomiskt skikt. Den socioekonomiska statusen har visat sig påverka skolframgång. Också negativa attityder mot språkliga minoriteter kan ha medverkat till negativa tolkningar av forskningsresultaten. Att jämföra barn från olika sociala miljöer kan alltså ge missvisande resultat (Hyltenstam & Stroud, 1991:51f).

Faktorer som påverkar språkutvecklingen

Det finns många faktorer som påverkar språkutvecklingen. En del av dessa är på samhällsnivå medan andra är på individnivå.

Faktorer på samhällsnivå

I Europa är officiellt tvåspråkiga länder ovanligt jämfört med i Afrika och Asien. Finland har två officiella språk som finns förankrade i landets *språklagstiftning*. De satsar mycket på tvåspråkighet hos barn. Föräldrarna kan välja vilket språk av svenska eller finska som barnet skall få sin skolgång på (Håkansson, 2003:27ff). Sundman (1998, i: Håkansson, 2003:30)

menar att förutsättningarna för tvåspråkighet är nästan helt idealiska hos finska barn som har möjlighet att tillägna sig tvåspråkighet från tidig ålder. Det finns stora möjligheter till språklig stimulans på båda språk och samhället har en positiv attityd till tvåspråkighet.

Hyltenstam & Stroud (1991:77f) menar att *politiken* är en faktor som påverkar språkutveckling på samhällsnivå. Detta kan göras genom att fatta beslut och lagar som gynnar eller missgynnar olika språkgrupper och deras intressen. Det gör även *ekonomiska faktorer* (ibid., 1991:83ff). *Sociokulturella normer* har effekter på språket, ett exempel är att en del minoritetsspråkstalare inte talar sitt modersmål med varandra om en majoritetsspråkstalare är närvarande. Majoriteten bestämmer normen vilket också betyder att majoritetsspråk blir normen (ibid., 1991:86f). *Utbildning* är också en faktor som syftar till hur det går för minoritetsspråkstalarna i skolan. I vissa länder finns minoritetsmedlemmarnas intressen beaktade redan i landets lagstiftning medan det i andra länder blir så att eleverna går i majoritets elevernas skola, det är ingen skillnad på dessa elever, de får samma undervisning på samma språk oavsett tillhörighet. Då får minoritetsmedlemmarna undervisningen baserad på majoritetsmedlemmarnas uppfostringssätt, sociokulturella normer, kultur och värderingar. Givetvis ingår även minoritetsmedlemmarna i en stat som har sina värderingar och normer och dessa får inte förbises men i en viss utsträckning kan undervisningen fokuseras till minoritetsmedlemmarnas specifika normer, värderingar, kultur o.s.v. (ibid., 1991:87ff).

Faktorer på individnivå

Hyltenstam och Tuomela (1996:35f) skriver om individuella faktorer som påverkar språket. De menar att föräldrarna rent generellt inte kan stimulera barnets tvåspråkighet tillräckligt i hemmet utan att det är en nödvändighet med formell undervisning i skolsammanhang. Till detta måste man minnas att föräldrarna lägger grunden för sitt barns språkutveckling och utan deras språkstimulans i hemmet finns ingen bas att bygga vidare på. Det är därför viktigt att barnet får kontakt med både vuxna och barn som talar minoritetsspråket så att språkutvecklingen blir mer intensiv och nyanserad (ibid., 1996:38f). Att ha förebilder inom språket skriver även Viberg (1996:119) om och menar att förebilderna språkligt för barn oftast är vuxna och kamrater. Språket som används med kamraterna skiljer sig vad gäller ordval mot det som används med vuxna personer. De som kan flera språk väljer i vilken situation vilket språk används (*språkval*). Vanligen används majoritetsspråket i formella och officiella sammanhang ex. skolan eller hos myndigheter medan minoritetsspråket används vid informella sammanhang ex. hemma (Hyltenstam & Stroud, 1991:104f). När barnet lär sig ett språk följer också den *språkliga socialisationen* vilket betyder att inte bara språket lärs in utan också kulturella normer, kunskaper och värderingar från sin omgivning (ibid., 1991:109).

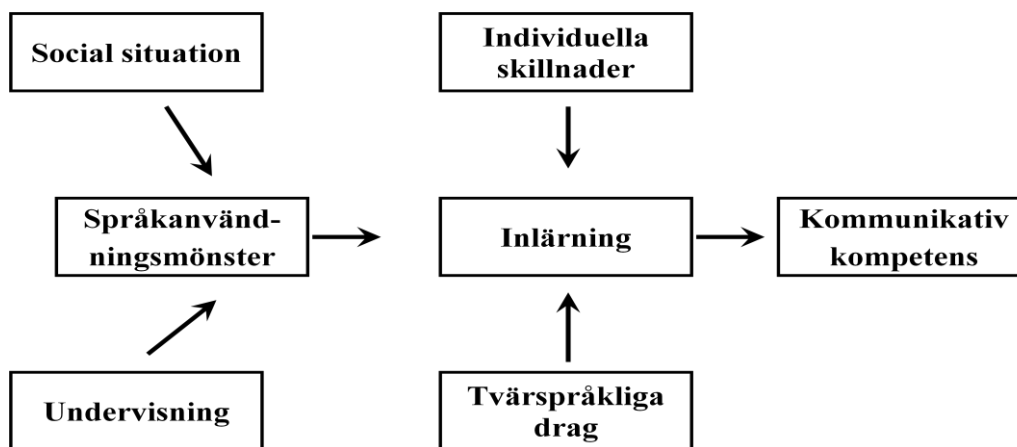
Arnberg (2004:58ff) menar att det är enklare för ett barn att lära sig minoritetsspråket om båda föräldrarna talar det än om bara ena gör det. Det blir då språket som används hemma, barnet får mer kontakt med minoritetsspråket och motivationen till att lära sig det ökar. Arnberg skriver också att majoritetsspråket ofta dominerar när barnen blir äldre. I Australien har gjorts en undersökning som visar att språkbyte i den yngre generationen mellan minoritetsspråk och majoritetsspråk var vanligare i familjer där föräldrarna talar olika språk (en minoritets- och andra majoritetsspråk) än om båda föräldrar talar minoritetsspråket. I Sverige har Boyd (1985, i: Arnberg, 2004:61f) gjort en likande undersökning med samma resultat. Undersökningen innefattar några invandrargrupper där ena eller båda föräldrarna hade invandrarbakgrund. Svenska (majoritetsspråket) användes ofta när barnen talade med syskon och kamrater. Detta trots att kamraterna använder samma minoritetsspråk och att barnen talar minoritetsspråket med föräldrarna men inte med syskonen.

Många undersökningar har också visat hur svårt det är att upprätthålla ett minoritetsspråk när det inte används i omgivningen. Det blir begränsad användning och språket påverkas av majoritetsspråket (Arnberg, 2004:61f). Trots detta påpekar Arnberg (2004:65) att det finns familjer där endast en förälder talar minoritetsspråket som lyckas få barn att bli tvåspråkiga fast förhållandena är minst sagt ogynnsamma. Olika faktorer spelar in och Arnberg (2004:71f) nämner föräldrarnas språkintresse, barnens personlighet samt arv och miljö.

Vibergs modell

Viberg (1993:15) beskriver också olika faktorer som påverkar språkinläringen generellt (se Figur 2.4). Den **sociala situationen** är en del i ett pussel av god språkutveckling. Var man bor och vilka andra som bor i samma område har en inverkan. Många som talar samma språk gynnar språkutvecklingen på det språk som talas och speciellt bra är att man har chans att tala med infödda talare om majoritetsspråket ska läras in. Attityder och kulturella mönster spelar också in.

Enligt Viberg är den formella **undervisningen** i skolan en viktig faktor i språkinläringen. Oftast fokuseras undervisningen på formen av språket alltså grammatik, regler, ordförråd och bestämda övningar till skillnad från språkinläring på egen hand. Språkanvändning som är naturlig och autentisk är givetvis bra, att få många tillfällen att tala och aktivt delta i samtal ger ett varierat inflöde (input) av språket vilket behövs för att gynna språkutvecklingen (ibid:16).

Figur 2.4: En schematisk modell av språkinläringen (Viberg, 1993:16).

Den sociala situationen och den formella undervisningen påverkar i sin tur **språkanvändningsmönstret** hos tvåspråkiga individer. Språkanvändningsmönster påverkar språkutvecklingen t.ex. med vem och när talar personen språket. Hur interaktionen och konversationen är utformade har en viss betydelse och kan visa vilken sorts input (inflöde) barnet får. För barn är det viktigt att inte bara tala med vuxna utan även med jämnåriga som får fungera som modell för språkinläringen (1993:15f).

Dessa faktorer påverkar **inläringen** och hur bra den fungerar kan bero på **individuella skillnader** hos eleverna och de **tvärspråkliga dragen** mellan de båda språken. Individuella skillnader t.ex. motivation, inlärningsstil, allmän intelligens och ålder spelar in i språkutvecklingen och hur fort en person lär sig språket (ibid:17). Tvärspråkliga drag syftar

till förhållandet mellan strukturen i förstaspråket (och tidigare inlärd språk) samt andraspråket. Förstaspråkets inflytande på inläringen av andraspråket kallas sammanfattande för transfer. Vissa drag kan överföras från förstaspråket till det andra (se avsnittet Hur hänger kunskaper i första- och andraspråket ihop?) Med dessa pusselbitar på plats menar Viberg att den **kommunikativa kompetensen** gynnas och utvecklas på ett bra sätt (se tidigare avsnitt i detta kapitel om Den kommunikativa kompetensen och språkbehärskning).

Den åländska läroplanen

Läroplanen för den åländska grundskolan har ett kort stycke om tvåspråkiga elever som pratar både svenska och finska. Om deras undervisning i finska står följande ”Tvåspråkiga elever som väljer att läsa finska bör få möjlighet att förbättra och fördjupa de praktiska kunskaper de på naturlig väg förvärvat sig. De skall lära sig

1. Att läsa finsk litteratur
2. Att skriva utgående från det språk de talar
3. Att fördjupa och nyansera sitt ordförråd på olika ämnesområden
4. Att skilja slang och dialekt från normal finska i tal och skrift” (Landskapet Ålands läroplan för grundskolan, 2002:70).

Finskundervisningens organisation på Åland

Finska är frivilligt att läsa i grundskolan och i gymnasiet men många väljer ändå att läsa det. Från och med årskurs fem kan eleven välja att läsa finska. I årskurs sju kommer en ny chans att börja läsa finska och även första året i gymnasiet finns det chans att börja. Någon möjlighet att läsa finska tidigare än årskurs fem finns inte. Om finska läses som ett A2 språk (start åk fem) har eleverna två finska lektioner i veckan. Vid fortsatta studier i finska på högstadiet läses finska tre timmar i veckan. Om eleven däremot börjar med finska i åk sju (B1 språk) läses detta två lektioner i veckan. Elever med annat förstaspråk än svenska börjar direkt med svenskundervisning och någon undervisning eller studiehandledning i finska förekommer inte (Landskapet Ålands läroplan för grundskolan, 2002: passim).

Kapitel 3 Metod

Kapitel tre presenterar undersökningens informanter och hur de valdes. Jag redovisar studiens testinstrument, genomförandet och proceduren vid användandet av testinstrumenten. Efter det redovisas materialbearbetningen av enkäterna. Slutligen redovisas tillförlitligheten, generaliserbarhet, validitet och de etiska aspekterna.

Informanter

Urval

Baserat på min definition av tvåspråkighet, dvs. ursprungskriteriet valde jag nio tvåspråkiga familjer med 7-åriga barn i årskurs ett på den åländska landsbygden och i Mariehamn. Av de nio familjerna föll fyra bort, två svarade inte på förfrågan och två tackade nej. Dessa hade koden 02, 04, 06 och 09. Därför saknas de i Tabell 1. Jag valde också tre lärare till familjernas barn som arbetade i två skolor på ovanstående orter. Alla deltog i en enkätundersökning om språkval och språkstimulering i hemmet och i skolan (se Bilagorna 1 och 2).

Beskrivning av studiens informanter

Föräldrarna

Fem föräldrar (en pappa och fyra mammor) deltog i min undersökning (se Tabell 3.1). Tre av mammorna har finska och två har svenska som modersmål, medan papporna har det andra modersmålet i familjen, dvs. om mamman är svenskspråkig är pappan finskspråkig och tvärtom. De är antingen födda på Åland eller i Finland. Det är inte givet att den som är född i Finland också har finska som modersmål (undantag pappa 07 och mamma 08). Däremot har den som är född på Åland svenska som modersmål. Av tabellen framgår också att familjerna är tvåspråkiga men inte varje förälder för sig (undantag föräldrarna 08).

Tabell 3.1: Föräldrarna

Kod	Kön		Modersmål		Födelseort		Övriga språk	
	Kvinna		Man	Mamma	Pappa	Mamma	Pappa	Mamma
01		1	Finska	Svenska	Finland	Åland	Svenska	
03	1		Finska	Svenska	Finland	Åland	Svenska	
05	1		Svenska	Finska	Åland	Finland		Svenska
07	1		Finska	Svenska	Finland	Finland	Svenska	
08	1		Svenska	Finska	Finland	Finland	Finska	Svenska

Lärarna

Tre lärare deltog i undersökningen. Alla är kvinnor, födda på 60-, 70- och 80-talet (se Tabell 3.2). De har svenska som modersmål och talar också engelska. En talar även lite finska. De har gått sina lärarutbildningar i olika länder: en i Finland och två i Sverige. De är behöriga att undervisa i klasserna 1-6 och har lite av varje ämne med sig från sin utbildning. Ingen av dem

har gått en fortbildning inom ämnet tvåspråkighet och ingen av de båda skolorna har en plan för hur man ska arbeta med tvåspråkiga barn.

Tabell 3.2: Lärarna

Kod	Födelseår	Modersmål	Övriga språk	Lärarexamen	Lärarerfarenhet	Behörighetsämnen
Lärare A	1982	Svenska	Engelska	2006	3 år	Lite av varje
Lärare B	1961	Svenska	Engelska	1984	17 år	Samtliga förutom engelska
Lärare C	1971	Svenska	Engelska och lite finska	1994	14 år	Lite av varje

Studiens testinstrument

För att få svar på studiens frågeställningar använde jag mig av en föräldraenkät och en lärarenkät.

Föräldraenkäten

Föräldraenkäten användes för att kunna få en bild av språkstimuleringen i hemmet. Den bestod av 24 frågor och 15 följdfrågor (se Bilaga 1). Enkäten innehöll åtta öppna frågor/följdfrågor (20,5 %) där man skrev sitt eget svar, medan de återstående (79,5 %) frågorna/följdfrågorna (16 respektive 15) hade färdiga svarsalternativ. Dessa hade tvågradiga (6 frågor), tregradiga (9 frågor), fyrgradiga (7 frågor) och femgradiga (9 frågor) skalor.

Färdiga svarsalternativ har fördelen att man lättare kan jämföra svaren och beräkna dem, men det finns också nackdelar, till exempel att de inte alltid passar respondenten. Öppna frågor däremot ger informanten möjlighet att uttrycka sig fritt, men nackdelen är att öppna frågor är betydligt svårare att kategorisera.

Föräldraenkäten innehöll sju bakgrundsfrågor (frågorna 1-7) som handlade om föräldrarnas födelseort, modersmål och övriga språk. En fråga gällde även hur länge elevinformanten hade bott på Åland för att få veta om största delen av elevens uppväxt var i ett enspråkigt eller flerspråkigt samhälle. Föräldraenkäten innehöll också fem frågor (frågorna 8-12) som handlade om språkbruket i familjen för att veta om både svenska och finska användes i hemmet eller inte. Enkäten innehöll fyra frågor om barnets umgänge med finsk- och svenskspråkiga vuxna personer och barn på fritiden (frågorna 13-16). Att träffa vuxna personer och barn på sin fritid som talar svenska och finska hjälper barnen att stimuleras på båda språk och ger dem gynnsamma möjligheter att använda språken varierat i olika sammanhang. Enkäten innehöll fyra frågor (frågorna 17-20) om föräldrarna läste böcker, serietidningar eller annat material för barnet på finska eller svenska och i så fall hur ofta och hur länge. Föräldrarna tillfrågades också om barnets läsvanor på båda språken. Ytterligare tre frågor (frågorna 21-23) handlade om språket som användes när föräldrar och barn diskuterade händelser i skolan eller andra gemensamma aktiviteter på fritiden. Enkätens sista fråga (fråga 24) handlade om föräldrarna ansåg att barnet kunde tala bättre svenska eller finska, eller hade en likvärdig behärskning på båda språken.

Lärarenkäten

Lärarenkäten användes för att skapa en bild av hur språkbehärskning, språkanvändning och språkstimulering uppmärksammas i skolan. Det fanns många gemensamma frågor i föräldra- och lärarenkäten, detta för att kunna jämföra språkstimuleringen i hemmet och i skolan.

Lärarenkäten innehöll 29 frågor och 30 följdfrågor (se Bilaga 2). Bland dessa fanns tio öppna frågor (17 %). Resten (83 %) av enkäten bestod av frågor/följdfrågor (22 respektive 30) med fasta svarsalternativ. Skalorna i den här enkäten var tvågradiga (15 frågor), tregradiga (8 frågor) och fyrgradiga (26 frågor).

Lärarenkäten innehöll nio bakgrundsfrågor (nummer 1-9) som handlade om lärarens kön, ålder, födelseort, modersmål, övriga språk och utbildningsnivå. Det fanns två frågor (nummer 10-11) som rörde skolans undervisningsverksamhet för tvåspråkiga elever och undervisningen i finska. Fyra frågor (nummer 12-15) var om lärarna och eleverna sjöng sånger och ramsor tillsammans på svenska och finska och hur ofta. Två frågor (nummer 16-17) handlade om elevernas tillgänglighet till böcker, serietidningar och annat material på svenska och finska i skolan. Det fanns fyra frågor (nummer 18-21) som handlade om ifall lärarna läste böcker, serietidningar eller annat material för eleverna på finska eller svenska, hur ofta och hur länge. Det fanns också frågor om lärarna visste om eleverna själva läste böcker, serietidningar eller annat på båda språken. Tre frågor (nummer 22-24) handlade om det språk som användes när lärarna och eleverna diskuterade händelserna i skolan och vid andra gemensamma aktiviteter. Lärarna tillfrågades även om de gav eleverna hemläxor på svenska och finska (nummer 25-26) och om de ordnade ”roliga timmen” på båda språken (nummer 27-28). Precis som i föräldraenkäten handlade den sista frågan i lärarenkäten (nummer 29) också om det språk som lärarna ansåg att eleven kunde tala bättre, svenska eller finska, eller hade en likvärdig behärskning på båda språken.

Genomförande av enkätundersökningen

Jag tog kontakt med en skola på landsbygden och en i Mariehamn för att fråga om de möjligtvis hade elever i årskurs ett som talar både svenska och finska. Svaret var positivt. Jag gav föräldraenkäterna till lärarna som i sin tur skickade hem enkäterna med eleverna. Föräldrarna fyllde i enkäten och returnerade den till skolan med eleven som lämnade in den till sin respektive lärare. Jag hämtade enkäterna från skolan och fick dem i handen av lärarna.

Enkäterna till lärarna lämnades till dem via e-post enligt tidigare överenskommelse. De fyllde i enkäterna i lugn och ro, meddelade mig per telefon när detta var klart och jag kom till skolan för att hämta enkäterna. Om det fanns oklarheter hade lärarna möjlighet att fråga mig personligen och vi kunde tillsammans reda ut dem, men några oklarheter förekom inte.

Materialbearbetning

Bakgrundsfrågorna i enkäterna (de flesta öppna frågor) användes för att beskriva föräldrarna och lärarna. Beräkningen av frågor med fasta svarsalternativ gick ut på att kalkylera förekomsten av varje svar. För att underlätta denna beräkning tilldelades svarsalternativen siffervärden från 1 till 5 för de två- till femgradiga skalorna. Utifrån dessa värden skapades korstabeller och figurer i Excel för att lättare kunna få en uppfattning om stimuleringen och användningen av elevernas båda språk i hemmet och i skolan.

Tillförlitlighet

Är en enkätundersökning tillförlitlig och kan man hoppas att informanterna svarar sanningsenligt? Det finns en risk att så inte är fallet. Jag försökte lösa problemet genom att koda föräldraenkäterna och hoppades att de svarade sanningsenligt. Däremot var lärarnas enkäter inte kodade men jag förklarade för dem personligen att sanningen var viktigare än att svaren var ”rätt”, som de trodde att jag ville ha dem. Därför vet jag inte hur tillförlitlig min undersökning är.

Generaliserbarhet

Jag undersökte fem föräldrar och tre lärare. Studien är för liten för att dra några generella slutsatser. De tendenser man ser utifrån resultaten gäller bara informanter i denna studie.

Validitet

Ger resultaten svar på mina undersökningsfrågor, dvs. ger resultaten en riktig bild av det som undersöktes (validiteten)? Den här studien bygger enbart på enkäter. Enkätundersökningar har både fördelar och nackdelar (se t.ex. Johansson & Svedner, 2006: 105ff; Strömquist, 2006:109). Till exempel är enkäter med slutna svar lätta att beräkna och jämföra men kan ge en missvisande bild. Frågorna kan missförstås och svarsalternativen stämmer inte alla gånger överens med verkligheten. Öppna frågor där informanten själv skriver sitt svar ger en bättre bild av verkligheten, men man kan inte ens där vara säker. För att öka validiteten i min studie har jag många frågor som är identiska i bägge enkäterna. Detta har gett mig större möjligheter att få en sannare bild av det jag undersökt.

Etiska aspekter

Jag har tagit hänsyn till följande etiska aspekter:

Jag upplyste muntligt föräldrarna, skolorna och lärarna om undersökningens syfte och försäkrade att deras identitet skyddas med koder i det skriftliga arbetet. De berörda bereddes möjlighet att fråga mig om undersökningen via både telefon och e-post och hade rätt att få sina frågor besvarade och kunde avbryta sin medverkan om och när de ville. De fick också veta att det insamlade materialet förvarades på ett säkert ställe.

Kapitel 4 Resultat

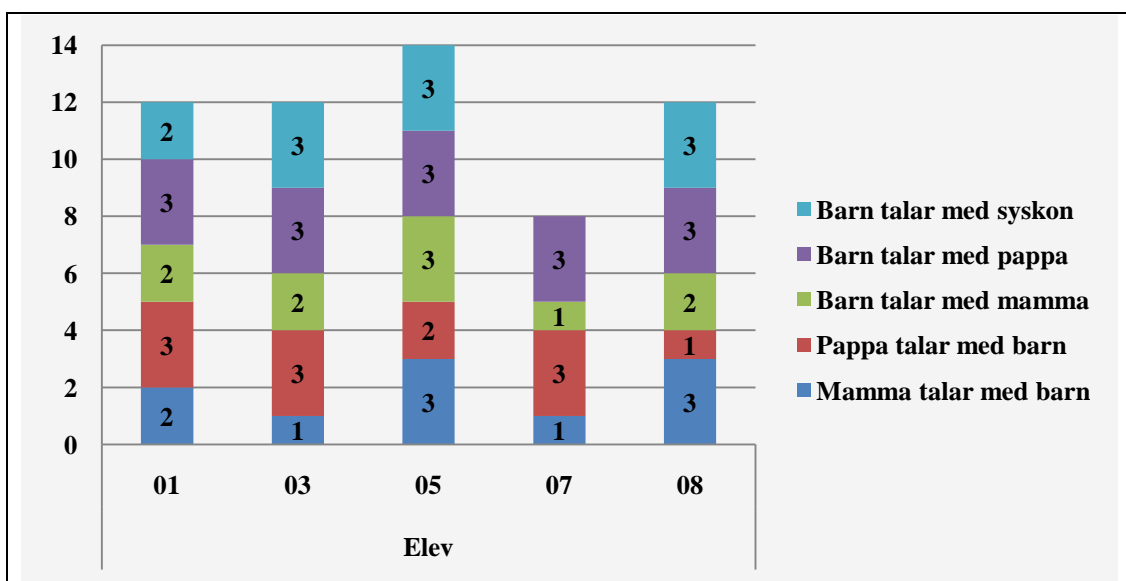
I kapitel fyra redovisas resultaten av både föräldra- och lärarenkäten tillsammans. Uppdelningen är baserad på olika teman i enkäten. Först redovisas resultaten av enkätfrågor som handlar om informanternas språkval i olika situationer. Därefter presenteras resultaten av enkätfrågor vad gäller språkstimuleringen i barnens hemmiljö och i skolan. I slutet av kapitlet sammanställs resultaten i en sammanfattning.

Vem talar vilket språk till vem och var?

I detta avsnitt redovisas resultaten av enkätfrågor som handlar om de språkval som görs i olika situationer både hemma och i skolan.

Språkval i familjen

Föräldrarna tillfrågades om det språk de själva väljer när de talar med sitt barn och det språk barnet väljer när denne talar med sina föräldrar och syskon. Resultaten visar att svenska är det dominerande språket i familjen, medan finska används mindre. Detta framgår av Figur 4.1.

Figur 4.1: Språkval i familjen

Förklaringar:

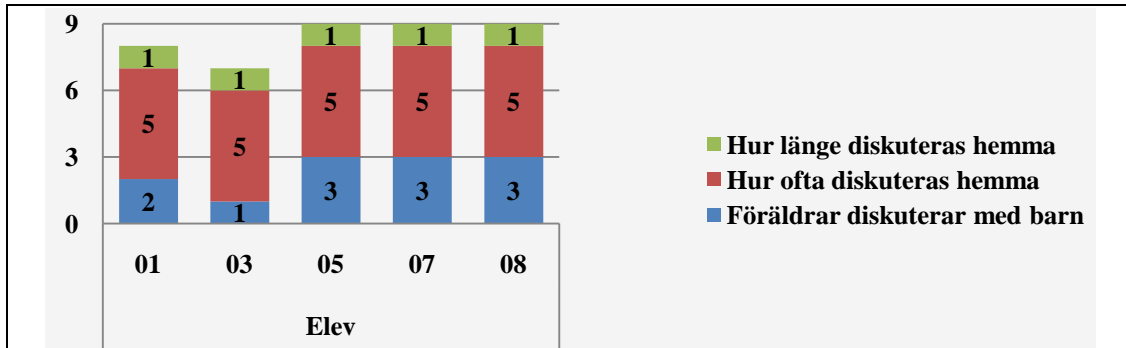
1=Finska 2=Finska och svenska 3=Svenska

Det verkar också som att den yngre generationen mest använder sig av svenska i sina samtal med föräldrarna (enbart svenska med pappan) och syskon (barn 07 har inget syskon). Figur 4.1 visar också att papporna är flitigare än mammorna att använda svenska med sina barn.

Det finns också familjeskillnader vad gäller graden av svenskans användning. Familj 05 använder svenskan i större utsträckning, medan båda språken används i de andra familjerna i en varierande grad.

Språkval vid diskussioner med föräldrarna

Föräldrarna tillfrågades om de diskuterar med sitt barn om vad som hänt i skolan och i så fall på vilket språk, hur ofta och hur länge. Resultatet visas i Figur 4.2.

Figur 4.2: Språkval vid diskussioner i hemmet om händelserna i skolan

Förklaringar:

Blå stapel

1=Finska 2=Både svenska och finska 3=Svenska

Röd stapel

1=Inte alls 2=Sällan 3=Några gånger i månaden 4=Några gånger i veckan 5=Varje dag

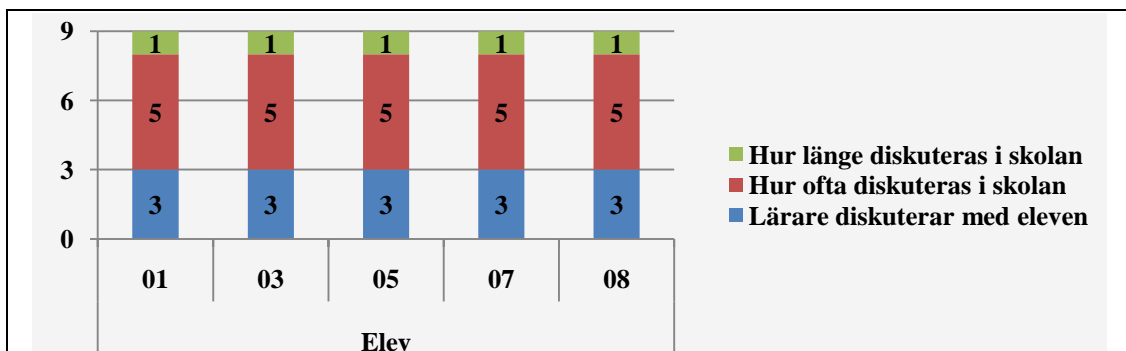
Grön stapel

1=Mindre än en halvtimme 2=En timme 3=Mer än en timme

Resultaten visar att föräldrarna diskuterar oftare på svenska än på finska med sina barn om händelserna i skolan. Undantaget är familj 03 med diskussioner enbart på finska. I familj 01 används båda språken vid sådana tillfällen. Man kan också se att diskussioner om vad som hänt i skolan förekommer varje dag mindre än en halvtimme oavsett diskussionsspråket.

Språkval vid diskussioner med lärarna

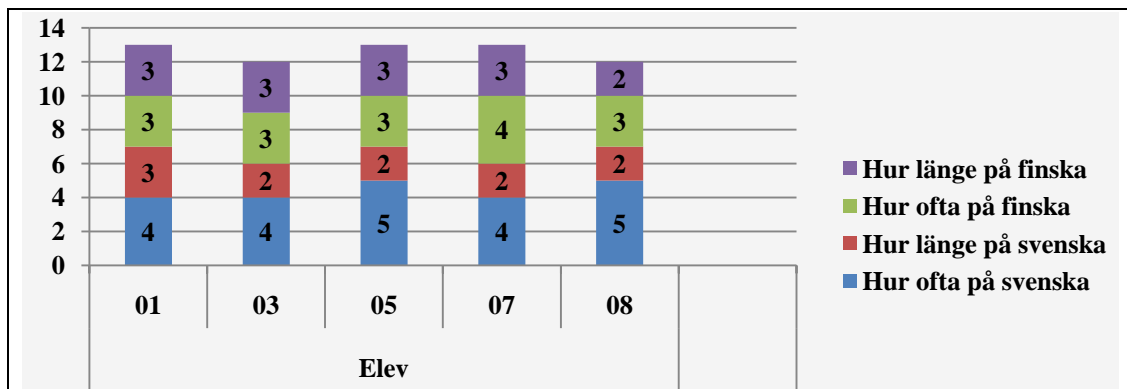
Lärarna tillfrågades också om de diskuterar med eleven om händelserna i skolan på elevernas respektive språk och hur ofta och hur länge. Resultatet redovisas i Figur 4.3. Det framgår att lärarna diskuterar med eleverna enbart på svenska om vad som händer i skolan. Man kan också se att diskussioner förekommer varje dag och mindre än en halvtimme varje gång, precis som i hemmet.

Figur 4.3: Språkval vid diskussioner i skolan om händelser i skolan

Språkval vid aktiviteter tillsammans med föräldrarna

Föräldrarna svarade på frågan om de har några gemensamma aktiviteter tillsammans med barnet och i så fall hur ofta och hur länge pågår aktiviteten samt vilket språk används vid sådana tillfällen. Resultatet redovisas i Figur 4.4. Den övergripande tendensen är att föräldrar oftare har gemensamma aktiviteter med sina barn på svenska jämfört med på finska. Det finns också familjeskillnader där 05 och 08 uppger att de har aktiviteter på svenska varje dag, medan familj 07 har gemensamma aktiviteter med barnet lika ofta på båda språken. Längden på aktiviteterna varierar på det sättet att 01 och 08 spenderar lika mycket tid vid aktiviteter på barnets respektive språk, medan alla de andra familjerna tar längre tid vid aktiviteter som sker på finska.

Figur 4.4: Språkval vid aktiviteter tillsammans med föräldrarna

Förklaringar:

Hur ofta

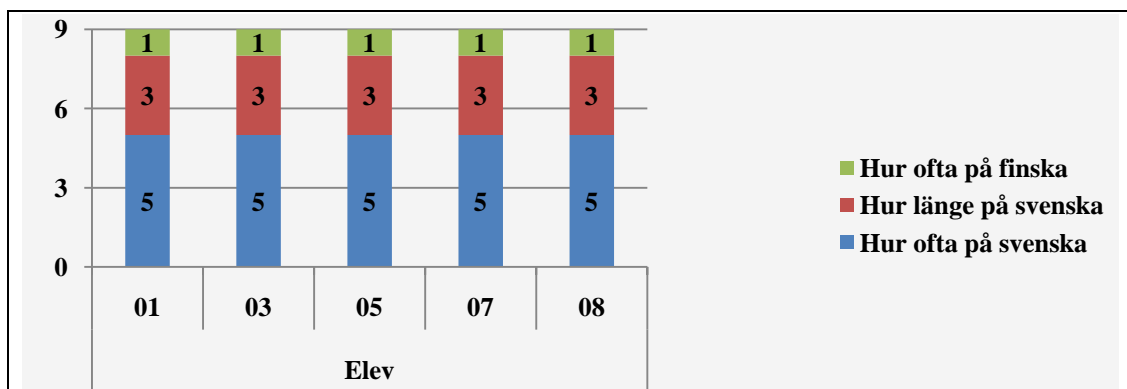
1=Inte alls 2=Några gånger om året 3=Några gånger i månaden 4=Några gånger i veckan 5=Varje dag

Hur länge

1=Mindre än en halvtimme 2=En timme 3=Mer än en timme

Språkval vid aktiviteter tillsammans med lärarna

Lärarna svarade också på frågan om de har några gemensamma aktiviteter på svenska respektive finska tillsammans med eleverna och i så fall hur ofta och hur länge förekommer aktiviteten. Resultatet redovisas i Figur 4.5.

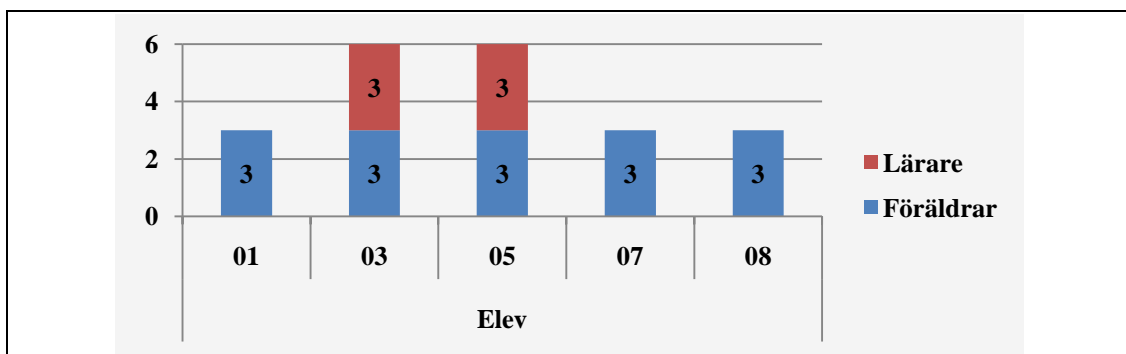

Figur 4.5: Språkval vid aktiviteter tillsammans med lärarna

Det framgår av resultaten att några aktiviteter på finska inte alls förekommer, precis som vid diskussioner mellan lärare - elev om händelser i skolan som också skedde enbart på svenska (se Figur 4.3). Man kan också se att aktiviteterna på svenska förekommer varje dag och mer än en timme per gång.

Språket som eleverna talar bäst

Både föräldrarna och lärarna tillfrågades om vilket språk de anser att eleven talar bäst. Resultatet redovisas i Figur 4.6.

Figur 4.6: Språket som eleverna talar bäst

Förklaringar:

1=Finska 2=Både svenska och finska 3=Svenska

Det framgår av resultaten att det inte finns någon tvekan hos föräldrarna att deras barn talar svenska bäst. Läraren till barnen i familj 03 och 05 anser att barnen talar bäst svenska, medan de andra inte kunde uttala sig i frågan.

Sammanfattningsvis om språkvalet kan man säga att:

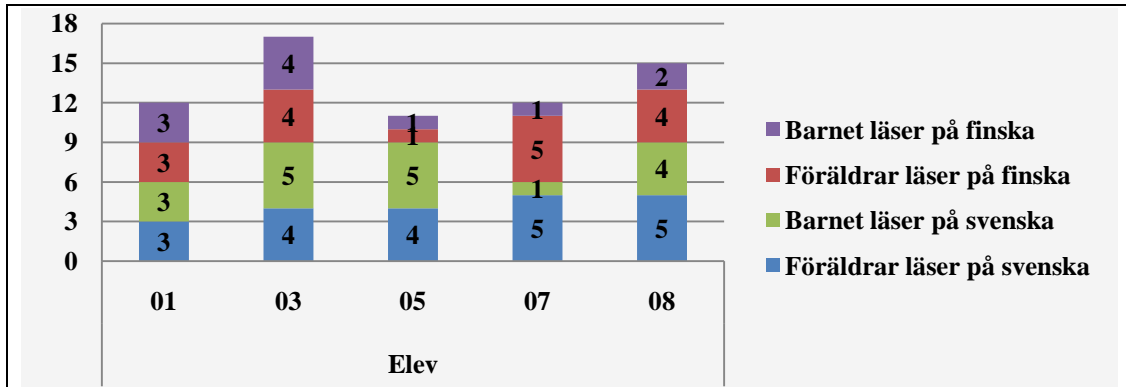
- svenska är det dominerande språket i familjen
- föräldrarna diskuterar oftare på svenska än på finska med sina barn om händelserna i skolan
- föräldrar har gemensamma aktiviteter med sina barn oftare på svenska jämfört med finska
- föräldrarna anser att barnen talar svenska bäst
- vissa familjeskillnader finns beträffande språkval
- lärarna diskuterar med eleverna enbart på svenska om vad som händer i skolan
- lärarna har inga gemensamma aktiviteter på finska med eleverna
- få lärare vet hur det ligger till med barnens kunskaper i finska för att kunna jämföra med deras kunskaper i svenska
- inga skillnader i lärarnas språkval i olika situationer tillsammans med eleverna

Språkstimulering

I detta avsnitt redovisas resultaten av enkätfrågor som handlade om språkstimulering både i hemmiljön och i skolan.

Läsvanor i hemmet

Föräldrarna tillfrågades om de läser böcker/serietidningar/annat på svenska och/eller på finska för barnet. Likaså om barnet självt läser något på sina respektive språk. Resultatet redovisas i Figur 4.7, vilken belyser att både föräldrar och barn väljer att läsa på svenska oftare än på finska. Den här tendensen är starkast i familj 05. Här läser varken den medverkande föräldern eller barnet på finska alls.

Figur 4.7: Läsvanor i hemmet

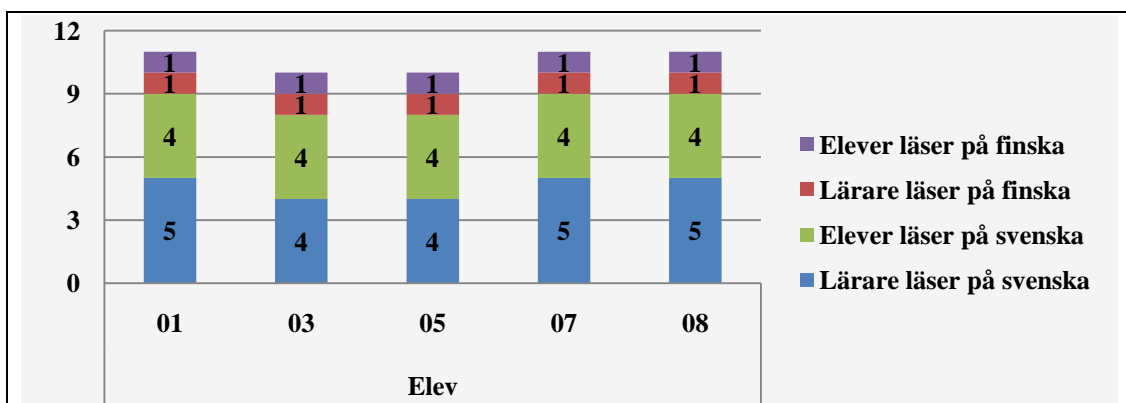
Förklaringar:

1=Inte alls 2=Sällan 3=Några gånger i månaden 4=Några gånger i veckan 5=Varje dag

Den familj där läsandet på finska är vanligast är familj 03. Tätt efter ligger familj 08 även om barnet självt sällan läser på finska och därefter ligger familj 01 som både föräldrar och barn läser lika ofta på svenska som på finska, dvs. några gånger i månaden. Man kan också se att barnet i familj 07 inte alls läser på något språk. Anledningen är helt enkelt att hon ännu inte är läskunnig. Däremot läser föräldrarna för henne på båda språken varje dag.

Läsvanor i skolan

Lärarna tillfrågades också om de läser böcker/serietidningar/annat på svenska och/eller på finska för eleverna samt om eleverna själva läser något på båda sina språk i skolan. Resultatet redovisas i Figur 4.8.

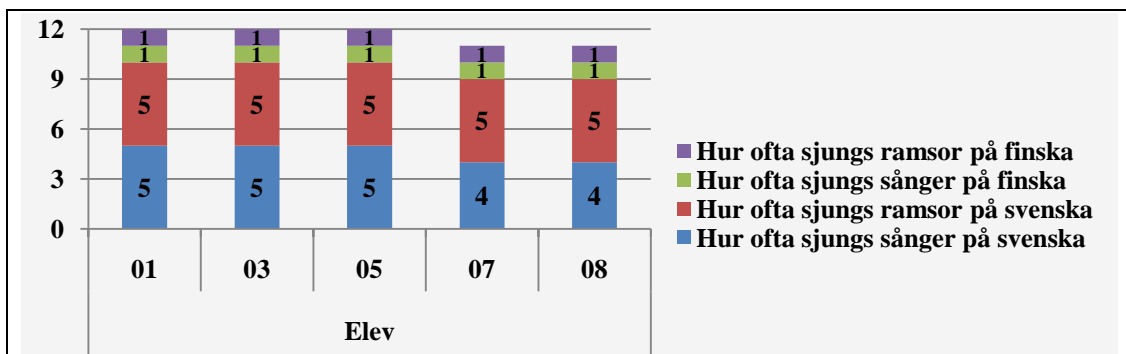

Figur 4.8: Läsvanor i skolan

Resultaten visar tydligt att varken lärarna eller eleverna läser något på finska i skolan. Att ingen läser något på finska kan inte bero på tillgängligheten för att det finns 10-20 finska böcker/serietidningar och liknande i varje skola medan antalet liknande svenskt läsmaterial är mer än 20. Man kan också utläsa av figuren att alla läser på svenska antingen varje dag eller åtminstone några gånger i veckan. Det intressanta i Figur 4.8 är att läraren anser att eleven i familj 07 är både läskunnig och att hon läser ofta på svenska. Detta till skillnad från föräldrarna som anser att barnet ännu inte är läskunnig (se Figur 4.7).

Sånger och ramsor på respektive språk i skolan

Lärarna tillfrågades om de sjunger sånger och ramsor på svenska respektive på finska tillsammans med eleverna. Resultatet redovisas i Figur 4.9. Man kan utläsa av figuren att det inte förekommer några sånger och ramsor på finska, medan det gör det på svenska så gott som varje dag, dock förekommer det några gånger i veckan när det gäller barnen i familjerna 07 och 08.

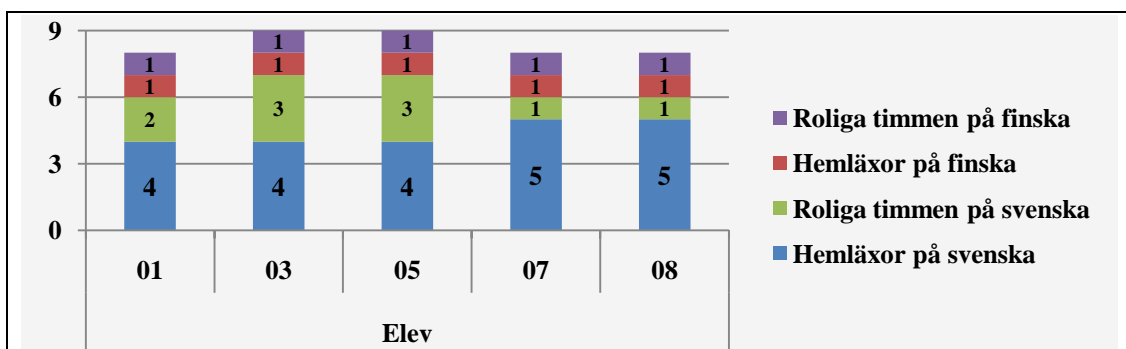
Figur 4.9: Sånger och ramsor på svenska och finska i skolan

Förklaringar:

1=Inte alls 2=sällan 3=Några gånger i månaden 4=Några gånger i veckan 5=Varje dag

Hemläxor och roliga timmen på respektive språk

Lärarna svarade på frågan om de ger hemläxor till eleverna samt om de har roliga timmen på elevernas respektive språk. Resultaten visas i Figur 4.10.

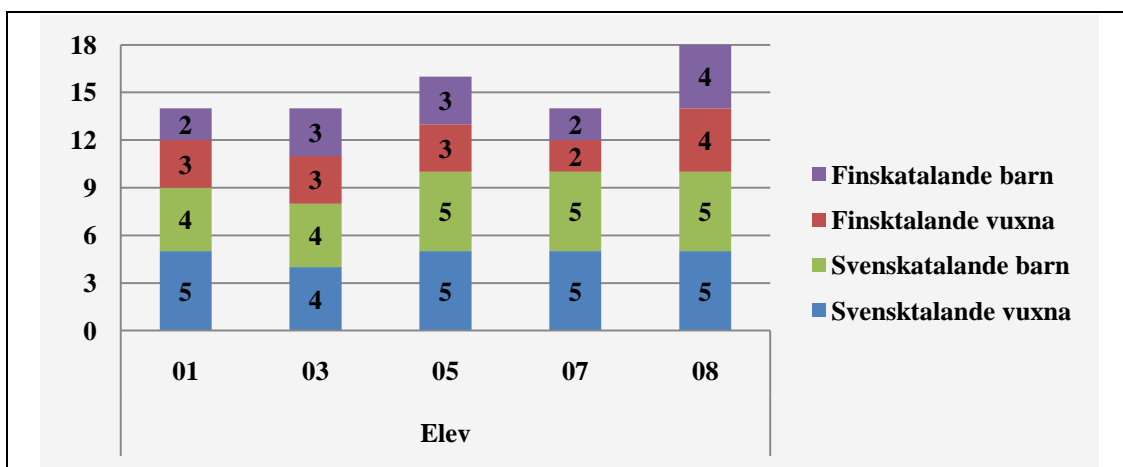

Figur 4.10: Hemläxor och roliga timmen på respektive språk

Det verkar som att det inte förekommer några hemläxor eller roliga timmen på finska i skolan till skillnad från svenska. Lärarna ger hemläxor på svenska nästan varje dag och några har även roliga timmen då och då på svenska.

Umgänge med vuxna och barn utanför hemmet

Föräldrarna svarade på frågan hur ofta barnet träffade svensktalande respektive finsktalande vuxna personer och barn utanför hemmet. Resultatet redovisas i Figur 4.11. Man kan se att barnen oftast träffar svensktalande vuxna och barn utanför hemmet. Detta gäller speciellt barnen i familjerna 05, 07 och 08. Barnet i familj 08 utmärker sig också genom att hon även träffar finsktalande vuxna och barn några gånger i veckan.

Figur 4.11: Umgängesspråket med vuxna och barn utanför hemmet

Förklaringar:

1=Inte alls 2=Sällan 3=Några gånger i månaden 4=Några gånger i veckan 5=Varje dag

Man kan också se i Figur 4.11 att barnen i familjerna 03 och 05 ligger tätt efter 08 i graden av umgänget med finsktalande personer, medan det är annorlunda för de i familjerna 01 och 07 där barnet i familj 07 träffar finsktalande vuxna och barn minst av alla.

Sammanfattningsvis om språkstimulering kan man säga att:

- både föräldrar och barn väljer att läsa på svenska oftare än på finska
- både lärare och elever läser enbart på svenska i skolan
- lärarna sjunger sånger och ramsor tillsammans med eleverna enbart på svenska nästan varje dag
- lärarna ger hemläxor till eleverna enbart på svenska samt har roliga timmen bara på svenska
- barnen träffar oftast svensktalande vuxna och barn utanför hemmet

Sammanfattning av resultaten

Enkätundersökningen visar att svenskan är det dominerande språket i familjen i olika situationer, även om det finns vissa familjeskillnader. Det är inte oväntat att föräldrarna anser att det språk deras barn talar bäst är svenska. Undersökningen visar också att lärarna enbart

väljer svenska när de kommunicerar med eleverna i olika situationer i skolan och att det inte förekommer några individuella skillnader. Beträffande aktiviteter som kan stimulera barnens respektive språk visar undersökningen liknande tendenser. Svenskan är det dominerande umgängesspråket och det är det man läser material på samt sjunger sånger och ramsor på.

Resultaten av denna undersökning är i linje med flera tidigare studier (se t.ex. Hyltenstam och Stroud, 1991:148ff; Viberg, 1996:120ff; Arnberg, 2004:60ff). Hyltenstam och Stroud (Hyltenstam och Stroud, 1991:148ff) visar i sin undersökning av samisktalande barn att svenska ofta väljs framför samiska i dessa familjer. Generellt använder den yngre generationen svenska i alla situationer både formella och informella även om de inom familjen och i närmiljön kan tänka sig att tala samiska. Vid formella sammanhang (t.ex. i skolan) används svenska nästan uteslutande. Arnberg (2004:60ff) menar att när barnet blir lite äldre övergår denne till att tala majoritetsspråket mest. Det har också visat sig att det är svårt att upprätthålla minoritetsspråket hos barn dels för att det inte talas i omgivningen vilket kan betyda begränsad användning av språket samt att barnen påverkas av majoritetsspråket och hellre väljer det.

Kapitel 5 Diskussion

I Kapitel fem diskuteras undersökningsfrågorna i anslutning till de teorier och studier som presenterats i Kapitel 1 och 2. I slutet av kapitlet diskuteras även svårigheter med undersökningen, dess starka och svaga punkter samt betydelse. Slutligen presenteras några förslag för fortsatt forskning kring ämnet.

Syftet med min undersökning var att ta reda på om det föreligger en obalans beträffande språkstimulering som åländska tvåspråkiga barn med svenska och finska som modersmål utsätts för både hemma och i skolan.

Studiens frågeställningar var följande:

1. Vem talar vilket språk till vem och var?
2. Stimuleras finska lika mycket som svenska hos tvåspråkiga åländska barn i hemmet och i skolan?

Här diskuteras frågorna baserat på resultaten av studiens enkätundersökning som presenterades i kapitel fyra.

Vem talar vilket språk till vem och var?

Svaret på denna undersökningsfråga är att svenska är det dominerande språket i familjen och i skolan. Det är baserat på de resultat som har redovisats i kapitel 4 (se Figurerna 4.1 - 4.6).

Det visade sig att den yngre generationen använder mer svenska än finska i sina samtal med föräldrarna, speciellt när de pratar med pappan och syskonen. Papporna använder svenska mer än mammorna med sina barn och det finns vissa familjeskillnader vad gäller graden av svenskans användning (se Figur 4.1). Händelserna i skolan diskuteras varje dag i familjerna och oftare på svenska än på finska (se Figur 4.2), medan sådana dagliga diskussioner mellan lärare-elev i skolan inte förekommer på finska utan enbart på svenska (se Figur 4.3). Resultaten visade också att när föräldrarna har gemensamma aktiviteter med sina barn sker samtalet oftare på svenska än på finska (se Figur 4.4), medan det är enbart svenska som förekommer vid sådana aktiviteter i skolan där lärare och elever är involverade (se Figur 4.5). Barnen talar bäst på svenska anser alla föräldrar (se Figur 4.6)

Studiens resultat om språkval i familjen och i skolan med den starka tendensen att svenska dominerar är i linje med tidigare forskning. Till exempel visar Boyd (1985, i: Arnberg, 2004:61f) i sin undersökning av några invandrargrupper i Sverige där båda eller en av föräldrarna hade invandrarbakgrund (blandäktenskap) att användningen av majoritetsspråket i samtal med syskon eller vänner är vanligt förekommande bland andragenerationens barn. Boyd (ibid.) visade att användningen av modersmålet var vanligare i de familjer där båda föräldrar kom från samma land. Hyltenstam och Stroud (1991:104f) för liknande resonemang att i de flesta familjer där medlemmarna kan flera språk väljs minoritetsspråket i informella sammanhang, till exempel hemma och majoritetsspråket i formella sammanhang, t.ex. i skolan. I min undersökning däremot är svenska det dominerande språket både hemma och i skolan. Att svenska används uteslutande i skolan i min undersökning är ingen överraskning, men att den har en sådan stark position i familjerna är ett betydande resultat. En anledning kan vara att svenska betraktas av föräldrarna och barnen som det mer prestigefulla språket (se

också Hyltenstam och Stroud, 1991:86f). Arnberg (2004:58ff) menar att barn har lättare att lära sig minoritetsspråket om båda föräldrarna använder det i sina dagliga interaktioner med sina barn, vilket i sin tur leder till barnens fortsatta språkinläring, högre motivation till språkutveckling och större möjligheter till interaktioner med andra som talar det språket. I min undersökning talar båda föräldrar oftare på svenska än på finska (som kanske är det mindre prestigefulla modersmålet) och då behöver inte barnen använda finska för att göra sig förstådda. Detta missgynnar barnens utveckling i finska.

Enligt modellen för språkbehärskning och den kommunikativa kompetensen (Bachman & Palmer, 1996, i: Abrahamsson & Bergman, 2005:14ff; Hymes, 1972, i Hammarberg, 2004:36f) som presenterades i Kapitel 2 spelar språkanvändningen i olika situationer och med olika personer i olika åldrar en stor roll i språkutvecklingen. Enligt detta sociolingvistiska perspektiv leder språkanvändningen i konkreta situationer till språkets behärskning, variation och utveckling. Även Vibergs bas och utbyggnadsmodell (1993:64) visar hur viktig språkanvändningen är i den långa språkinlärningsprocessen. För att utveckla ett starkt språk med en välutvecklad basgrammatik och 8 000-10 000 ord i ordförrådet före skolstarten behöver språket användas varierat och i olika sammanhang (för en utförlig beskrivning se Kapitel 2, Bas och utbyggnad).

Viberg visar också i sin språkbehärskningsmodell (1993:16) hur undervisningen i skolan och den sociala situationen under vilken andraspråkstalare lever påverkar deras språkanvändningsmönster, vilket i sin tur påverkar språkbehärskningen (se Kapitel 2, Vibergs modell). Viberg sätter en stor vikt på undervisningen och ett stort ansvar på skolans axlar när det gäller språkutveckling för att barnen ska få en varierad och välutvecklad utbyggnad under skolåren. I min undersökning om språkstimulering av tvåspråkiga åländska barn är det enbart svenska som används i skolan. Detta missgynnar också barnens utveckling i finska.

Stimuleras finska lika mycket som svenska hos tvåspråkiga åländska barn i hemmet och i skolan?

Svaret på denna undersökningsfråga är nej. Svenska stimuleras i betydligt högre grad än finska både hemma och i skolan. Det är baserat på de resultat som har redovisats i kapitel 4 (se Figurerna 4.7 - 4.11).

Om den viktiga språkstimuleringen via läsning av olika slags material i hemmet visade resultaten att den oftare förekommer på svenska än på finska, både när föräldrarna läser för barnen och när barnen själva läser (se Figur 4.7), medan det läses enbart på svenska i skolan (se Figur 4.8), vilket inte beror på tillgängligheten av läsmaterial på finska i skolan. När det gäller språkstimulering via sånger och ramsor i skolan visade resultaten igen att det uteslutande sker på svenska (se Figur 4.9). Så är även fallet när det gäller språkstimulering via hemläxor och roliga timmen att det bara förekommer på svenska (se Figur 4.10). Resultatet om språkstimulering via kontakter med vuxna och barn utanför hemmet visade på en liknande tendens att barnen oftast träffar svensktalande vuxna och barn och finska som umgängesspråk utanför hemmet förekommer i betydligt mindre utsträckning (se Figur 4.11).

Man kan konstatera att språkstimulering på finska förekommer ytterst sällan och för det mesta i hemmiljön, vilket bekräftar den bild som framkommit från den delen av studien som handlar om språkval. Att det ofta är svenska (kanske det mest prestigefulla språket) som väljs och stimuleras i hemmet och särskilt i skolan missgynnar förstås barnens inläring av finska. Detta är stick i stäv mot det sätt som forskningen visar hur man framgångsrikt kan uppfostra

sina barn tvåspråkigt. Man kan också säga att barnen i de familjer jag undersökt inte riktigt haft möjlighet att använda sig av den underlättande effekten i språkutvecklingen som beskrivs av CUP-modellen (Cummins, 1984, 2000, i: Baker, 2006:169f) (se Kapitel två, Hur hänger kunskaper i första- och andraspråket ihop?). Som redogjordes för tidigare består CUP (Common Underlying Proficiency), dvs. den gemensamma språkbasen av kunskaper om olika begrepp, encyklopediska kunskaper om världen, färdigheter och språkliga kunskaper som är lagrade i ett centralt system i tvåspråkigas hjärna. CUP-modellen går ut på att kunskaper i det ena språket hos den tvåspråkiga individen underlättar inlärnigen av dessa i det andra språket, likaså kan färdigheter såsom läs- och skrivfärdigheter, i det ena språket överföras till det andra språket. Barnen i familjerna i min studie verkar inte utveckla sin finska på samma åldersadekvata sätt och lika mycket som sin svenska och därför kan de inte föra över sina kunskaper och färdigheter de har skaffat sig på svenska till finska. För att göra det måste finska stimuleras dagligen och användas interaktivt och varierat i konkreta situationer både hemma, utanför hemmet och i skolan.

Denna underlättande effekt och överföringsmöjlighet av kunskaperna från det ena språket till det andra hos tvåspråkiga bekräftas i många studier, till exempel i Thomas & Colliers (1997, i: Axelsson, 2004:518). Denna stora studie har kommit fram till att utvecklingen av tankeprocesser och kunskapsinhämtning i skolämnen går långsammare om det tvåspråkiga barnet endast får undervisning på sitt andraspråk, vilket i sin tur kan leda till att han/hon kunskapsmässigt kanske aldrig hinner ikapp de enspråkiga barnen. Studien visar också att de tvåspråkiga barn som under de första sex skolåren (från förskolan till år fem) får möjlighet till utveckling på båda sina språk har stor chans att komma ikapp de enspråkiga barnen både språkligt och ämnesmässigt i slutet av gymnasiet (se Kapitel två, Hur hänger kunskaper i första- och andraspråket ihop? för en utförlig beskrivning av denna studie). Thomas & Collier (ibid.) lägger fram viktiga variabler för att det tvåspråkiga barnet ska lyckas i skolan. Till exempel nämner de att formell undervisning på barnets förstaspråk är viktig eftersom kunskaper, färdigheter samt tankeprocesser kan utvecklas och föras över från det ena språket till det andra. Förutom den stödjande sociokulturella miljön som starkt gynnar språkutvecklingen nämns också andra viktiga faktorer. Till exempel menar forskarna att kunskapsutveckling på båda språken samt formell undervisning i andraspråket bör vara en utgångspunkt i skolan. Bara språkundervisning på andraspråket är inte tillräckligt. Eleverna behöver också språkligt anpassad ämnesundervisning på andraspråket.

Man kan säga att Thomas & Colliers studie starkt rekommenderar att tvåspråkiga barn ska utbilda sig på ett åldersadekvat sätt i och på båda sina språk åtminstone under de första sex skolåren för att få framgång i skolan och dra nytta av de positiva effekterna av sin tvåspråkighet, dvs. överförings- och underlättandeffekterna. Det är samhället genom sin övergripande politik, sina lagar och bestämmelser och utbildningssystem, som bär ansvaret för att tvåspråkiga barn ska uppfostras till tvåspråkiga individer (Hyltenstam & Stroud, 1991:77f). Som nämndes i Kapitel ett och två är undervisningsspråket på Åland svenska och undervisningen i finska börjar först i årskurs fem med två lektioner i veckan (se Kapitel två Finskundervisningens organisation på Åland). Det verkar som att samhället inte är berett att ta sitt ansvar för att uppfostra barnen till tvåspråkiga individer. Det verkar också som att det mest är upp till föräldrarna att uppfostra sina barn tvåspråkigt.

Svårigheter med undersökningen

En svårighet har varit att få in föräldrarnas och lärarnas enkäter på utsatt tid. Flera har lämnat in senare än angivet datum, föräldrarna trots påminnelser från klasslärarna och klasslärarna trots påminnelser från mig via telefon och e-post.

Starka och svaga punkter med undersökningen

En stark punkt i undersökningen är att alla enkäter har besvarats av vuxna, trovärdigheten kan tänkas vara större då. En svag punkt är att undersökningen inte tar med barnen och deras åsikter. Att få med barnens syn på och upplevelser av språkstimulering och språkval hade gett en kompletterande bild till helheten. En annan svaghet är att enbart använda sig av enkäter. Det ger inte möjlighet till någon utveckling av svaren på frågorna. Om en intervju hade hållits som komplement kunde följdfrågor varit aktuella och svaren kunde blivit mer utförliga.

Undersökningens betydelse

Som blivande lärare anser jag att kunskap om tvåspråkighet är av stor vikt. Språkstimulansen i skolorna kan utvecklas oavsett vilket eller vilka språk eleverna talar och som lärare kan man arbeta mycket mera med språkstimulering på olika språk för att gynna eleverna. Att vara medveten om barnets språksituation hemma hjälper läraren att finna arbetsformer som passar.

Vidare studier

Man skulle kunna forska vidare om vad som kan göras ytterligare i skolan för att språkstimulera eleverna, inte bara på finska utan även på andra språk. Att inte läraren kan elevens språk är ingen ursäkt utan språkstimulering kan pågå ändå och är ett bra sätt att involvera föräldrarna i skolarbetet. Att undersöka äldre elever som har börjat sin formella undervisning i finska och därmed får undervisning på båda sina språk skulle vara intressant att undersöka, då med tanke på hur deras tvåspråkighet utvecklar sig längre fram i tiden. Då kan man även ta med eleverna själva i undersökningen för att få en ännu bredare bild av deras språksituation.

Referenser

- Abrahamsson, Tua & Bergman, Pirkko (red.) (2005), *Tankarna springer före: Att bedöma ett andraspråk i utveckling*. Stockholm: HLS Förlag.
- Allardt Ljunggren, Barbro (2008), *Åland som språksamhälle: språk och språkliga attityder på Åland ur ett ungdomsperspektiv*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Arnberg, Lenore (2004), *Så blir barn tvåspråkiga, vägledning och råd under förskoleåldern*. Falun: Wahlström & Widstrand.
- Axelsson, Monica (2004), *Skolframgång och tvåspråkig utbildning*. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Baker, Colin (2006), *Foundations of bilingual education and bilingualism*. 4. ed. Clevedon: Multilingual Matters.
- Hammarberg, Björn (2004), *Teoretiska ramar för andraspråksforskning*. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.) *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher (1991), *Språkbyte och språkbevarande: om samiskan och andra minoritetsspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Hyltenstam, Kenneth & Tuomela, Veli (1996), *Hemspråksundervisningen*. I: Kenneth Hyltenstam (red.), *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Håkansson, Gisela (2003), *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: Studentlitteratur
- Johansson, Bo & Svedner, Per Olov (2006), *Examensarbetet i lärarutbildningen: undersökningsmetoder och språklig utformning*. 4. uppl. Uppsala: Kunskapsföretaget.
- Landskapsstyrelsen (2002), *Landskapet Ålands läroplan för grundskolan*. Mariehamn
- Nationalencyklopedin (1995), Bd 18, [Syren-Uga], Höganäs: Bra böcker.
- Strömquist, Siv (2006), *Uppsatshandboken: råd och regler för utformningen av examensarbeten och vetenskapliga uppsatser*. 4. uppl. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Viberg, Åke (1993), *Andraspråksinlärning i olika åldrar*. I: Eva Cerú (red.) *Svenska som andraspråk, Mera om språket och inlärningen. Lärarbok 2*. Stockholm: Natur och Kultur, Utbildningsradion.
- Viberg, Åke (1996), *Svenska som andraspråk i skolan*. I: Kenneth Hyltenstam (red.), *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.

Barnkonventionen: <http://www.unicef.se/assets/barnkonventionen.pdf>

Bilagor

Bilaga 1 Föräldraenkäten

Kod:

1. Jag är Kvinna Man
2. Var är barnets föräldrar födda?
Modern _____
Fadern _____
3. Hur länge har barnet bott på Åland? _____
4. Vilka språk talar modern? _____
5. Vilket är moderns modersmål? _____
6. Vilka språk talar fadern? _____
7. Vilket är faderns modersmål? _____
8. Vilket språk talar modern med barnet (som medverkar i undersökningen) i hemmet?
 Svenska
 Finska
 Både svenska och finska
 Annat, vad? _____
9. Vilket språk talar fadern med barnet (som medverkar i undersökningen) i hemmet?
 Svenska
 Finska
 Både svenska och finska
 Annat, vad? _____
10. Vilket språk talar barnet (som medverkar i undersökningen) med modern i hemmet?
 Svenska
 Finska
 Både svenska och finska
 Annat, vad? _____
11. Vilket språk talar barnet (som medverkar i undersökningen) med fadern i hemmet?
 Svenska
 Finska
 Både svenska och finska
 Annat, vad? _____
12. Vilket språk talar barnet (som medverkar i undersökningen) med sina syskon i hemmet?
 Svenska
 Finska
 Både svenska och finska
 Annat, vad? _____
 Har inte några syskon
13. Träffar barnet på fritiden andra barn som talar svenska?
 Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Sällan
 Inte alls
14. Träffar barnet på fritiden vuxna personer som talar svenska?
 Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Sällan
 Inte alls
15. Träffar barnet på fritiden andra barn som talar finska?
 Varje dag

- Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Sällan
 Inte alls
16. Träffar barnet på fritiden vuxna personer som talar finska?
 Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Sällan
 Inte alls
17. Läser ni böcker/serietidningar/annat för barnet på svenska? JA NEJ
a. Om ja, hur ofta läser ni?
 Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Sällan
 Inte alls
b. Hur länge varje gång?
 Mindre än en halvtimme
 En timme
 Mer än en timme
18. Läser ni böcker/serietidningar/annat för barnet på finska? JA NEJ
a. Om ja, hur ofta läser ni?
 Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Sällan
 Inte alls
b. Hur länge varje gång?
 Mindre än en halvtimme
 En timme
 Mer än en timme
19. Läser barnet självt böcker/serietidningar/annat på svenska? JA NEJ
a. Om ja, hur ofta läser barnet?
 Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Sällan
 Inte alls
b. Hur länge varje gång?
 Mindre än en halvtimme
 En timme
 Mer än en timme
20. Läser barnet självt böcker/serietidningar/annat på finska? JA NEJ
a. Om ja, hur ofta läser barnet?
 Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Sällan
 Inte alls
b. Hur länge varje gång?
 Mindre än en halvtimme
 En timme
 Mer än en timme
21. Diskuterar ni vad som hänt i skolan med ert barn? JA NEJ
a. Om ja, på vilket språk?

- Svenska
- Finska
- Både svenska och finska

b. Hur ofta diskuterar ni vad som hänt i skolan?

- Varje dag
- Några gånger i veckan
- Några gånger i månaden
- Några gånger om året

c. Hur länge varje gång?

- Mindre än en halvtimme
- En timme
- Mer än en timme

22. Har ni några andra gemensamma aktiviteter med barnet där ni talar svenska? JA NEJ
a. Om ja, vad består aktiviteten av?
-

b. Hur ofta förekommer aktiviteten?

- Varje dag
- Några gånger i veckan
- Några gånger i månaden
- Några gånger om året

c. Hur länge varje gång?

- Mindre än en halvtimme
- En timme
- Mer än en timme

23. Har ni några andra gemensamma aktiviteter med barnet där ni talar finska? JA NEJ
a. Om ja, vad består aktiviteten av?
-

b. Hur ofta förekommer aktiviteten?

- Varje dag
- Några gånger i veckan
- Några gånger i månaden
- Några gånger om året

c. Hur länge varje gång?

- Mindre än en halvtimme
- En timme
- Mer än en timme

24. Vilket språk anser du att ditt barn talar bäst?

- Svenska
- Finska
- Båda lika bra

Övriga kommentarer och synpunkter

Hjärtligt tack för er medverkan!

Bilaga 2 Lärarenkäten

Kod:

- a. Är du Kvinna Man
1. Ditt födelseår _____
2. Vilket är ditt modersmål? _____
3. Vilka språk kan du tala? _____
4. Hur många år har du arbetat som lärare? _____
5. Var gick du din lärarutbildning?
- I Finland
- I Sverige
- Annat nordiskt land
- Annat land, vilket? _____
6. Vilket år tog du lärarexamen? _____
7. Vilka ämnen är du behörig lärare i?
-
8. Har du haft kompetensutbildning? JA NEJ
- a. Om ja, i vilket/vilka ämnen? _____
9. Har skolan en plan om hur man ska arbeta med tvåspråkiga barn? JA NEJ VET EJ
10. I vilken årskurs får eleverna välja formell undervisning i finska? _____
11. Brukar du och eleven sjunga sånger på svenska? JA NEJ
- a. Om ja, hur ofta sjunger ni?
- Varje dag
- Några gånger i veckan
- Några gånger i månaden
- Sällan
12. Brukar du och eleven sjunga sånger på finska? JA NEJ
- a. Om ja, hur ofta sjunger ni?
- Varje dag
- Några gånger i veckan
- Några gånger i månaden
- Sällan
13. Brukar du och eleven sjunga ramsor på svenska? JA NEJ
- a. Om ja, hur ofta sjunger ni?
- Varje dag
- Några gånger i veckan
- Några gånger i månaden
- Sällan
14. Brukar du och eleven sjunga ramsor på finska? JA NEJ
- a. Om ja, hur ofta sjunger ni?
- Varje dag
- Några gånger i veckan
- Några gånger i månaden
- Sällan
15. Finns det böcker/serietidningar/annat tillgängligt i skolan att läsa på svenska?
- JA NEJ VET EJ
- a. Om ja, ange antalet på ett ungefär?
- Färre än 10
- 10-20
- Fler än 20
16. Finns det böcker/serietidningar/annat tillgängligt i skolan att läsa på finska?
- JA NEJ VET EJ
- a. Om ja, ange antalet på ett ungefär?
- Färre än 10
- 10-20
- Fler än 20
17. Läser du böcker/serietidningar/annat för eleven på svenska? JA NEJ

- a. Om ja, hur ofta läser du?
- Varje dag
 - Några gånger i veckan
 - Några gånger i månaden
 - Sällan
- b. Hur länge varje gång?
- Ca en kvart
 - Ca en halvtimme
 - Ca en timme
 - Mer än en timme
18. Läser du böcker/serietidningar/annat för eleven på finska? JA NEJ
- a. Om ja, hur ofta läser du?
- Varje dag
 - Några gånger i veckan
 - Några gånger i månaden
 - Sällan
- b. Hur länge varje gång?
- Ca en kvart
 - Ca en halvtimme
 - Ca en timme
 - Mer än en timme
19. Läser eleven själv böcker/serietidningar/annat på svenska i skolan? JA NEJ VET EJ
- a. Om ja, hur ofta läser eleven?
- Varje dag
 - Några gånger i veckan
 - Några gånger i månaden
 - Sällan
- b. Hur länge varje gång?
- Ca en kvart
 - Ca en halvtimme
 - Ca en timme
 - Mer än en timme
20. Läser eleven själv böcker/serietidningar/annat på finska i skolan? JA NEJ VET EJ
- a. Om ja, hur ofta läser eleven?
- Varje dag
 - Några gånger i veckan
 - Några gånger i månaden
 - Sällan
- b. Hur länge varje gång?
- Ca en kvart
 - Ca en halvtimme
 - Ca en timme
 - Mer än en timme
21. Diskuterar du händelser i skolan med eleven? JA NEJ
- a. Om ja, på vilket språk?
- Svenska
 - Finska
 - Både svenska och finska
- b. Hur ofta diskuterar ni vad som hänt i skolan?
- Varje dag
 - Några gånger i veckan
 - Några gånger i månaden
 - Några gånger om året
- c. Hur länge varje gång?
- Ca en kvart
 - Ca en halvtimme
 - Ca en timme
 - Mer än en timme

22. Har du några andra gemensamma aktiviteter med eleven där du talar svenska? JA NEJ
a. Om ja, vad består aktiviteten av?
-

b. Hur ofta förekommer aktiviteten?

- Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Några gånger om året

c. Hur länge varje gång?

- Ca en kvart
 Ca en halvtimme
 Ca en timme
 Mer än en timme

23. Har du några andra gemensamma aktiviteter med eleven där du talar finska? JA NEJ
a. Om ja, vad består aktiviteten av?
-

b. Hur ofta förekommer aktiviteten?

- Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Några gånger om året

c. Hur länge varje gång?

- Ca en kvart
 Ca en halvtimme
 Ca en timme
 Mer än en timme

24. Ger du eleven hemläxor på svenska? JA NEJ

a. Om ja, hur ofta förekommer aktiviteten?

- Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Några gånger om året

25. Ger du eleven hemläxor på finska? JA NEJ

a. Om ja, hur ofta förekommer aktiviteten?

- Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Några gånger om året

26. Ordnas "roliga timmen" eller motsvarande aktivitet i skolan på svenska? JA NEJ

a. Om ja, hur ofta förekommer aktiviteten?

- Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden
 Några gånger om året

b. Hur länge varje gång?

- Ca en kvart
 Ca en halvtimme
 Ca en timme
 Mer än en timme

27. Ordnas "roliga timmen" eller motsvarande aktivitet i skolan på finska? JA NEJ

a. Om ja, hur ofta förekommer aktiviteten?

- Varje dag
 Några gånger i veckan
 Några gånger i månaden

- Några gånger om året
b. Hur länge varje gång?
 Ca en kvart
 Ca en halvtimme
 Ca en timme
 Mer än en timme

28. Vilket språk anser du att eleven talar bäst?

- Svenska
 Finska
 Båda lika bra
 Vet ej

Övriga kommentarer:

Hjärtligt tack för din medverkan!